

Biuletyn Ośrodka Badań Azji
Centrum Badań nad Bezpieczeństwem
Akademii Sztuki Wojennej

Numer 20 | lipiec–sierpień 2018

Autorzy:

Krzysztof Iwanek, Przemysław Lesiński, Łukasz Przybyszewski, Łukasz Sarek

Redakcja biuletynu:

Krzysztof Iwanek

Ośrodek Badań Azji
Centrum Badań nad Bezpieczeństwem
Akademia Sztuki Wojennej
al. gen. A. Chruściela „Montera” 103
00-910 Warszawa

Tel.: 261-814-484
E-mail: osrodekbadanazji@akademia.mil.pl
Twitter: [@osrodekazji](https://twitter.com/osrodekazji)

Wszelkie opinie i uwagi na temat publikacji proszę przesyłać na ww. adres e-mail.

Spis treści

Podsumowania tekstów	5
Chińskie przejęcie Gardnera i zmiany brytyjskiego systemu kontroli BIZ	
<i>Łukasz Sarek.....</i>	9
Niesłabnące zainteresowanie Japonii obszarem Oceanu Indyjskiego	21
Powtórka z historii, czyli powrót wiceprezydenta Dostuma do Afganistanu	
<i>Przemysław Lesiński.....</i>	25
Umowa dotycząca wsparcia przemysłu zbrojeniowego IRI przez duchowieństwo	
<i>Łukasz Przybyszewski.....</i>	31
Wyniki i znaczenie wyborów parlamentarnych w Pakistanie	
<i>Krzysztof Iwanek.....</i>	37

Podsumowania tekstów

Chińskie przejęcie Gardnera i zmiany brytyjskiego systemu kontroli BIZ

Łukasz Sarek

Shaanxi Ligeance Mineral Resources Co., Ltd uzyskała w lipcu br. zgodę na przejęcie poprzez zależną od siebie Gardner Aerospace firmy Northern Aerospace Limited. Akwizycja jest elementem prowadzonej przez chińską firmę polityki integracji wertykalnej i horyzontalnej w branży lotniczej. Celem przejęcia jest stworzenie szerokiej oferty produktowej, uzyskanie możliwości tworzenia programów specjalnych na potrzeby klientów i maksymalizację zysków dzięki kontrolowaniu znacznej części procesów produkcji. Chińska spółka kontroluje znaczące złoża reny, kluczowego materiału do produkcji komponentów do silników odrzutowych. Jej spółka córka pracuje z sukcesami nad technologią masowej produkcji komponentów niezbędnych do zaawansowanych silników odrzutowych, których potrzebuje nie tylko chińskie lotnictwo cywilne, ale również lotnictwo wojskowe. Kierownictwo SLMR dąży do podjęcia współpracy z chińskimi siłami zbrojnymi i ma nadzieję na wejście do awangardy chińskich przedsiębiorstw operujących w obszarze integracji wojskowo-cywilnej.

Obie brytyjskie spółki są producentami elementów konstrukcyjnych i wyposażenia samolotów. Realizują również projekty na rzecz wojska. W stosunku do transakcji uruchomiona została procedura kontroli z punktu widzenia interesu publicznego, w tym bezpieczeństwa narodowego. Zgoda na przeprowadzenie transakcji została udzielona m.in. po złożeniu przez chińską firmę i Gardnera dodatkowych gwarancji w zakresie zablokowania dostępu do zastrzeżonych informacji technologii i praw własności intelektualnej. Władze brytyjskie mając na uwadze rosnące znaczenie niewielkich firm technologicznych dążą do rozszerzenia i zaostżenia przepisów regulujących kontrolę przejęć pośrednich lub bezpośrednich dokonywanych przez zagraniczne firmy.

Obie przejęte przez chińskiego inwestora spółki mają zakłady w Polsce. W kontekście przenoszenia produkcji przez Gardnera do Chengdu i rosnącego znaczenia chińskiego rynku istotny jest profil nowych zakładów i wpływ zmian w organizacji produkcji wewnątrz grupy i ewentualne negatywne skutki dla polskich oddziałów. Przejęcie Gardnera i Northern to kolejne transakcje, w których przejęcie przez chińską firmę spółki zlokalizowanej poza Polską oznacza również uzyskanie kontroli nad jej polskimi aktywami. Wartość kontrolowanych przez chińskie podmioty aktywów w Polsce może być znacznie wyższa niż wynika to z danych o BIZ i przydatne byłoby monitorowanie w szerszym zakresie również transakcji pośredniego przejęcia kontroli nad aktywami. Kompetencje polskich organów administracji publicznej do kontroli inwestycji zagranicznych z punktu widzenia bezpieczeństwa publicznego są rozproszone. Brytyjska reforma wskazuje na konieczność

lepszego uregulowania przejęć polskich firm i może być jednym z wartościowych modeli do naśladowania.

Niesłabnące zainteresowanie Japonii obszarem Oceanu Indyjskiego

Japonia jest żywo zainteresowana zwiększeniem swoich wpływów w państwach leżących nad Oceanem Indyjskim i finansuje inwestycje infrastrukturalne w regionie (w większości poprzez pożyczki). Celem Japonii jest stworzenie sieci powiązań i połączeń między obszarem Oceanu Indyjskiego i Spokojnego oraz Azją i Afryką, dzięki czemu zabezpieczy swoje interesy gospodarcze i polityczne. Ocenia się, że działalność Japończyków jest reakcją na rozpropagowanie na świecie chińskich koncepcji takich jak Inicjatywa Pasa i Szlaku (BRI; Nowy Jedwabny Szlak). Japończycy chcą zaoferować państwom regionu alternatywę wobec współpracy z Chinami. Obok oczywistych szans rozwojowych, jakie niesie ze sobą japońskie zaangażowanie kapitałowe na przykład w budowę infrastruktury transportowej i energetycznej w państwach rozwijających się, pojawia się ryzyko, że nierówny potencjał między Japonią a państwami Afryki i Azji spowoduje zagrożenie dla ich suwerenności. Należy przyglądać się postępom w realizacji założonych inwestycji, bo dopiero to pokaże, czy jest to działalność bardziej wizerunkowa czy realna koncepcja geopolityczna.

Powtórka z historii, czyli powrót wiceprezydenta Dostuma do Afganistanu

Przemysław Lesiński

22 lipca do Kabulu po 14-miesięcznym pobycie w Turcji powrócił pierwszy wiceprezydent, generał Abdul Raszid Dostum. Wcześniej został zmuszony do wyjazdu z racji ciężących na nim zarzutów o porwanie i gwałt na swoim przeciwniku politycznym. Prezydent Aszraf Ghani udzielił zgody na jego powrót w momencie, kiedy masowe protesty na północy kraju spowodowane aresztowaniem bliskiego Dostumowi lokalnego szefa policji groziły dalszą destabilizacją państwa. Manifestujący zaprzestali swoich działań dopiero w odpowiedzi na bezpośrednie wezwanie wiceprezydenta, który ogłosił je wkrótce po swoim przylocie do Kabulu. Dzięki temu prezydentowi Ghaniem udało się ugasić jeden kryzys, który poważnie angażował uwagę rządu przez kilka tygodni lipca. Powrót Dostuma należy oceniać również w kontekście zbliżających się wyborów parlamentarnych w październiku br. i prezydenckich w kwietniu przyszłego roku, w których ważne będą głosy mniejszości tureckich reprezentowanych przez jego ugrupowanie. Można także spodziewać się, że wiceprezydent zaangażuje się osobiście w działania przeciwko talibom na północy kraju, która stanowi jego tradycyjną bazę poparcia, gdyż podczas jego nieobecności ich siła wzrosła.

Umowa dotycząca wsparcia przemysłu zbrojeniowego IRI przez duchowieństwo

Łukasz Przybyszewski

W dniu 1 lipca br. Ministerstwo Obrony i Logistyki Sił Zbrojnych IRI (MOLSZ) podpisało umowę o współpracy w dziedzinie obrony, technologii i nauki z zarządzaną przez duchowieństwo Organizacją Fundacji i Spraw Charytatywnych (OFSCCh). OFSCCh jest organem odpowiedzialnym za licencjonowanie, nadzór i zarządzanie mieniem uzyskanym przez darowizny (państwowe, prywatne) na cele dobroczynne oraz promocji wiary. Pozornie rolą OFSCCh jest jedynie promowanie wiary i zarządzanie przez fundacje majątkiem w interesie wiernych. W praktyce jednak jest to jeden z organów politycznych pomnażających kapitał i wpływy irańskiego duchowieństwa.

Zawarcie umowy między MOLSZ a OFSCCh jest wynikiem rozszerzenia interpretacji społecznej roli i celów fundacji dobroczynnych. Według obecnego rozumienia ich roli zaistniała konieczność zapewnienia bezpieczeństwa społeczności wiernych przy pomocy właśnie tego typu fundacji. Oznacza to, że darowizny mogą być przeznaczane (w różnych formach i schematach kooperacji między OFSCCh a fundatorem) na rozwój irańskiego przemysłu obronnego oraz powiązanych technologii.

Wzrastająca rola polityczna i gospodarcza OFSCCh wynika z irańskiej strategii bezpieczeństwa gospodarczego, która zakłada, że IRI nie może liczyć na przychylność zagranicznych inwestorów i instytucji finansowych. Dla irańskiego przemysłu zbrojeniowego stwarza to wyjątkowe trudności w pozyskiwaniu technologii, które pozwoliłyby na poprawę zdolności modernizacyjnych i wytwórczych w zakładach produkcyjnych. Perspektywa przywrócenia sankcji przeciw IRI skłania do wniosku, że irańskie siły zbrojne będą prawdopodobnie dążyć do uzyskania od duchowieństwa jak największych środków, które dotychczas pozostawały poza zasięgiem wojska lub rządu. W związku z tym prawdopodobną wydaje się konkluzja, że OFSCCh będzie prowadzić w razie konieczności nawet kampanię „zbiórki powszechnej” na rzecz irańskiego wojska.

Wyniki i znaczenie wyborów parlamentarnych w Pakistanie

Krzysztof Iwanek

25 lipca 2018 r. w Pakistanie odbyły się wybory parlamentarne, podczas których wybrano zarówno posłów do niższej izby parlamentu związkowego, jak i posłów do zgromadzeń ustawodawczych prowincji. Zdecydowanym zwycięzcą okazała się partia Pakistan Tehreek-e-Insaf (PTI) pod wodzą Imrana Khana. PTI zabrakło 20 mandatów do samodzielnych rządów, ale utworzy rząd koalicyjny. Partia zwyciężyła po raz pierwszy i tym samym zakończył się okres niemal trzech dekad dominacji dwóch innych ugrupowań:

Pakistan Muslim League-Nawaz (PML-N) i Pakistanie Peoples Party (PPP). Mimo to nie dojdzie raczej do radykalnych zmian ani w polityce krajowej, ani zagranicznej Pakistanu.

W trakcie głosowania pojawiły się liczne doniesienia o oszustwach i ingerencjach, za którymi zapewne po części stało wojsko. Niemal wszystkie największe partie – poza PTI – twierdzą, że wybory zostały sfałszowane, ale zaakceptowały ich wynik. PTI jest natomiast zapewne w sojuszu z wojskiem, które najwyraźniej dążyło do spowodowania klęski dotychczas rządzącej PML-N. Oznacza to, że o ile ostatnie kilka lat stanowiło okres napięć między rządem a armią, o tyle nadchodzący okres będzie zapewne czasem ich współpracy.

Rząd Imrana Khana zapewne zachowa współpracę z USA, chociaż napięcia na linii Waszyngton-Islamabad będą nieuniknione. Być może dojdzie do osłabienia kooperacji w pewnych obszarach. Islamabad zapewne jednak za bardzo potrzebuje wsparcia USA, by ryzykować przesadne spory z Waszyngtonem, zaś Stany Zjednoczone potrzebują pomocy Pakistanu przynajmniej tak długo, jak długo będą zaangażowane w Afganistanie. Jeśli chodzi o stosunki z Pekinem, chociaż Imran Khan w przeszłości krytykował część chińskiego zaangażowania w Pakistanie, najpewniej jako premier będzie dalej rozwijał współpracę z ChRL.

Khan ewidentnie zbudował sojusz z częścią islamskich radykałów i konserwatystów i może to mieć znaczenie w polityce krajowej, ale nie powinno się to znacząco przełożyć na sytuację międzynarodową poza sąsiedztwem Pakistanu. Jego rząd może patrzeć co najmniej neutralnym okiem na radykalne organizacje kryjące się w Pakistanie, a działające w Indiach i Afganistanie. Nie będzie mieć jednak interesu we wspieraniu międzynarodowych, mających szerszy zasięg radykalnych organizacji islamskich (takich jak Al-Kaida czy tzw. Państwo Islamskie), bo ujawnienie relacji rządu z nimi mogłoby to jeszcze bardziej skomplikować stosunki Pakistanu z USA i państwami europejskimi. Z perspektywy zagrożenia terrorystycznego dla Europy rządy PTI nie powinny spowodować pogorszenia sytuacji.

Chińskie przejęcie Gardnera i zmiany brytyjskiego systemu kontroli BIZ

Shaanxi Ligeance Mineral Resources Co., Ltd uzyskała w lipcu br. zgodę na przejęcie poprzez zależną od siebie Gardner Aerospace firmy Northern Aerospace Limited. Akwizycja jest elementem prowadzonej przez chińską firmę polityki integracji wertykalnej i horyzontalnej w branży lotniczej. Celem przejęcia jest stworzenie szerokiej oferty produktowej, uzyskanie możliwości tworzenia programów specjalnych na potrzeby klientów i maksymalizację zysków dzięki kontrolowaniu znacznej części procesów produkcji. Chińska spółka kontroluje znaczące złoża rudy, kluczowego materiału do produkcji komponentów do silników odrzutowych. Jej spółka córka pracuje z sukcesami nad technologią masowej produkcji komponentów niezbędnych do zaawansowanych silników odrzutowych, których potrzebuje nie tylko chińskie lotnictwo cywilne, ale również lotnictwo wojskowe. Kierownictwo SLMR dąży do podjęcia współpracy z chińskimi siłami zbrojnymi i ma nadzieję na wejście do awangardy chińskich przedsiębiorstw operujących w obszarze integracji wojskowo-cywilnej.

Obie brytyjskie spółki są producentami elementów konstrukcyjnych i wyposażenia samolotów. Realizują również projekty na rzecz wojska. W stosunku do transakcji uruchomiona została procedura kontroli z punktu widzenia interesu publicznego, w tym bezpieczeństwa narodowego. Zgoda na przeprowadzenie transakcji została udzielona m.in. po złożeniu przez chińską firmę i Gardnera dodatkowych gwarancji w zakresie zablokowania dostępu do zastrzeżonych informacji technologii i praw własności intelektualnej. Władze brytyjskie mając na uwadze rosnące znaczenie niewielkich firm technologicznych dążą do rozszerzenia i zaostżenia przepisów regulujących kontrolę przejęć pośrednich lub bezpośrednich dokonywanych przez zagraniczne firmy.

Obie przejęte przez chińskiego inwestora spółki mają zakłady w Polsce. W kontekście przenoszenia produkcji przez Gardnera do Chengdu i rosnącego znaczenia chińskiego rynku istotny jest profil nowych zakładów i wpływ zmian w organizacji produkcji wewnątrz grupy i ewentualne negatywne skutki dla polskich oddziałów. Przejęcie Gardnera i Northern to kolejne transakcje, w których przejęcie przez chińską firmę spółki zlokalizowanej poza Polską oznacza również przejęcie kontroli nad jej polskimi aktywami. Wartość kontrolowanych przez chińskie podmioty aktywów w Polsce może być znacznie wyższa niż wynika to z danych o BIZ i przydatne byłoby monitorowanie w szerszym zakresie również transakcji pośredniego przejęcia kontroli nad aktywami. Kompetencje polskich organów administracji publicznej do kontroli

inwestycji zagranicznych z punktu widzenia bezpieczeństwa publicznego są rozproszone. Brytyjska reforma wskazuje na konieczność lepszego uregulowania przejęć polskich firm i może być jednym z wartościowych modeli do naśladowania.

Zatrzymanie przejęcia

W lipcu br. władze brytyjskie zrezygnowały ostatecznie z zablokowania przejęcia Northern Aerospace Limited (Northern) przez firmę Gardner Aerospace Holdings Limited (Gardner)¹. Gardner jest obecnie własnością chińskiej grupy Shaanxi Ligeance Mineral Resources Co., Ltd (SLMR)². Northern został zatem spółką kontrolowaną przez chińską firmę. Transakcja została wstrzymana 17 czerwca br. przez ministra działalności gospodarczej, energetyki i strategii przemysłowej Grega Clarka, który zgłosił ją do zbadania z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego³. Według doniesień prasowych⁴ oraz branżowych⁵ działanie Clarka było spowodowane interwencją ministra obrony Gavina Williamsona.

Była to pierwsza transakcja poddana kontroli pod nowym reżimem prawnym. Nowelizacja Enterprise Act 2002 w czerwcu br. rozszerzyła przedmiotowy zakres transakcji, które mogą być badane i kwestionowane ze względu na bezpieczeństwo narodowe, a próg obrotów uzyskiwanych przez przejmowane przedsiębiorstwo objęte nowymi przepisami został obniżony z 70 mln funtów do 1 mln⁶. W uzasadnieniu dla nowelizacji wskazano m.in., że przedsiębiorstwa tworzące innowacyjne produkty i zaawansowane technologie nie muszą osiągać wysokich obrotów, a wyspecjalizowane niewielkie firmy mogą być kluczowymi dostawcami krytycznych komponentów w ramach globalnych łańcuchów dostaw⁷.

Wartość przejęcia Northern została podana na 44 mln funtów⁸. Roczne przychody w Wielkiej Brytanii w 2017 r. wyniosły minimalnie ponad 70 mln funtów⁹. Northern dysponuje czterema zakładami w Wielkiej Brytanii i dwoma w Polsce¹⁰. Zgodnie z obowiązującą obecnie procedurą weryfikacja transakcji została skierowana do Urzędu ds. Konkurencji i Rynków (Competition and Markets Authority, CMA), który po przeprowadzeniu procedury wskazał, że przejęcie nie stwarza zagrożenia dla konkurencji, bezpieczeństwa narodowego i interesu publicznego¹¹.

Podstawy do interwencji ministerstwa obrony

Richard Crowder, prezes Better Capital, twierdził, że procedura opóźniła realizację transakcji na podstawie niejasnych przesłanek związanych z bezpieczeństwem narodowym. Projekty związane z wojskiem to mniej niż 1 proc. przychodów spółki, a interwencja groziła kasacją transakcji¹² oraz karą umowną w wysokości 3 mln funtów¹³. CMA wydało jednak zgodę dopiero po otrzymaniu od ministerstwa obrony informacji, że SLMR oraz Gardner zagwarantowały, że specjalne uzgodnienia zawarte uprzednio w związku z przejęciem

Gardnera ograniczające dostęp SLMR do zastrzeżonych informacji zostaną również rozciągnięte na Northern¹⁴. Zastrzeżenia ministerstwa obrony trudno uznać za bezzasadne. Minister Clark zakończył ostatecznie postępowanie już na tym pierwszym etapie poprzestając na zaakceptowaniu wniosków z raportu CMA¹⁵.

Wymagania, jakie postawiono przy wcześniejszym przejęciu Gardnera przez SMLR wynikały z faktu, że Gardner jest dostawcą i wykonawcą podzespołów i części samolotów zarówno dla samolotów cywilnych, jak i wojskowych Airbusa. Spółka znajduje się na oficjalnej liście firm eksporterów technologii wojskowych i podwójnego zastosowania¹⁶ i jest lub była zaangażowana w takie programy jak Airbus A400 Atlas, C27J Spartan i F-18 Hornet¹⁷. Northern natomiast to dostawca podstawowych elementów kadłuba dla samolotów wojskowych. Przemysł lotniczy jest ponadto uznawany przez władze brytyjskie za jeden z istotnych dla gospodarki państwa, gdyż generuje dużą liczbę dobrze płatnych miejsc pracy dla wysoce wykwalifikowanych pracowników. Jest on też jedną z branż, w których Wielka Brytania ma wciąż przewagę konkurencyjną, którą władze obawiają się utracić. Przejęcie Northern należy rozpatrywać w szerszej perspektywie niż tylko przez wąski pryzmat zamówień wojskowych.

Plany współpracy z ChALW

Przejęcie Northern przez Gardnera jest jednym z elementów budowania przez Shaanxi Ligeance Mineral Resources (SLMR) podporządkowanego jej globalnego łańcucha dostaw części dla przemysłu lotniczego. Zaledwie rok minął od chwili, gdy zamknęła proces przejmowania Gardnera. Brytyjska firma od wielu lat była dostawcą podzespołów dla Boeinga i Dassault i innych firm, ale głównym klientem, dzięki któremu firma rozwinęła się w ostatnich latach jest Airbus¹⁸. W 2017 r. przychody z zamówień Airbusa stanowiły prawie 70 proc. wszystkich przychodów¹⁹. Przejęcie Northern było istotne dla Gardnera względu na park maszynowy i technologie do produkcji długich podstawowych elementów kadłuba. Dzięki przejęciu poszerzona została oferta produktowa i możliwa jest bardziej kompleksowa obsługa klientów.

Głównym udziałowcem SLMR i jednocześnie prezesem zarządu oraz CEO jest Zhang Zheng²⁰. SLMR to przedsiębiorstwo prywatne. Plany biznesowe i wypowiedzi Zhang Zhenga oraz informacje medialne wskazują jednak, że współpracuje z władzami partyjnymi i państwowymi oraz dąży do podjęcia współpracy z ChALW (Chińską Armią Ludowo-Wyzwoleńczą) w ramach integracji wojskowo-cywilnej. Jego zdaniem, żeby przedsiębiorstwo prywatne mogło podjąć współpracę z wojskiem i stać się dostawcą musi dysponować technologią istotnie bardziej zaawansowaną niż tą, którą wojsko już posiada²¹. Akwizycje dokonane w Wielkiej Brytanii przybliżają chińską firmę do tego celu. Zhang przyznał również, że przejęcie Gardnera było możliwe dzięki wsparciu finansowemu

chińskiego rządu na szczeblu centralnym i lokalnym, którym zależy na rozwoju integracji wojskowo-cywilnej w sektorze lotniczym. Uważa również, że kolejna chińska grupa przedsiębiorstw takich jak BAT²² powstanie właśnie w ramach współpracy wojska z sektorem prywatnym²³. Można przypuszczać, że swoją firmę widzi w awangardzie przedsiębiorstw prywatnych dostarczających uzbrojenie.

Integracja horyzontalna i wertykalna

Przejęcie Gardnera i Northern bardzo dobrze komponuje się z profilem produkcji spółki córki SLMR. Chengdu Aerospace Superalloy Technology (CAST) jako pierwsza chińska firma rozwinęła zaawansowaną technologię masowej produkcji opartych na monokryształach renu łopatek do silników samolotów odrzutowych. Jej wprowadzenie do produkcji byłoby przełomem dla chińskiego lotnictwa wojskowego, które w swoich najnowszych samolotach (np. myśliwcach J-20) korzysta z rosyjskich silników²⁴. Sukces był w znacznym stopniu możliwy dzięki temu, że SLMR dysponuje ogromnymi złożami renu, co zapewniło spółce córce dostęp do zasobów tego rzadkiego i drogiego metalu²⁵. Urzędnicy państwowi szczebla centralnego i lokalnego przejawiali duże zainteresowanie realizowanym przez firmę projektem²⁶. CAST gościł również delegacje dygnitarzy z innych prowincji²⁷.

W swoich działaniach SLMR dąży do osiągnięcia korzyści z integracji wertykalnej i horyzontalnej. Zamiast sprzedawać ren zewnętrznym podmiotom będzie dostarczała go do wyspecjalizowanej spółki córki, która dysponuje nowoczesną technologią do masowej produkcji kluczowych elementów dla silników lotniczych. Do produkcji tych ostatnich może zostać wykorzystana kolejna spółka w grupie²⁸. Dzięki przejęciu Gardnera i Northern SLMR może również zaoferować produkcję nowoczesnych elementów konstrukcyjnych samolotów i części wyposażenia. Obie firmy mają doświadczenie w produkcji na potrzeby wojska. Integracja nie tylko daje korzyści biznesowe, które pozwolą na maksymalizację zysków. Jeśli koordynacja działań wewnątrz grupy jest dobrze przeprowadzona to klient może otrzymać u jednego praktycznie odbiorcy kluczowe elementy samolotu. Ułatwia to dopasowanie produktu końcowego do potrzeb klienta i realizację specjalnych programów²⁹.

Nowa fabryka Gardnera w Chengdu

Po zamknięciu transakcji wizytę w Gardner jako jeden z elementów nawiązywania współpracy złożył Cao Jianguo, szef Aero Engine Corporation of China (AECC) na czele dziewięcioosobowej delegacji³⁰. SLMR tuż po zakończeniu procesu akwizycji rozpoczęła budowę fabryki w Chengdu w celu zlokalizowania w Chinach produkcji komponentów wytwarzanych obecnie w europejskich zakładach³¹. Po pierwszym roku wartość produkcji w nowych zakładach ma sięgnąć ok 1 mld rmb (600 mln pln), a po dwóch latach 3 mld rmb (1,8 mld pln)³². Lokalny rząd dzielnicy Shuangliu w Chengdu przyznał dotacje dla nowej

firmy na zakup gruntów jak również na zakup środków trwałych oraz zatrudnienie pracowników³³. Wartość inwestycji szacowana jest na ok 600 mln rmb (360 mln pln), w tym w aktywa trwałe na 400 mln rmb. Fabryka Gardnera w Chinach będzie nie tylko podlegała chińskiemu prawu i chińskiej administracji państwowej, ale również kontroli KPCh, która coraz bardziej bezpośrednio uczestniczy w wewnętrznych procesach firm nie tylko państwowych, ale również prywatnych, w tym zagranicznych. Gardner związany jest wspomnianymi już zobowiązaniami w zakresie ograniczeń dostępu chińskiego właściciela do części technologii i produktów, a jednocześnie wciąż obowiązuje unijne embargo na eksport uzbrojenia do Chin. W sytuacji lokowania zakładów w ChRL można się zastanawiać, na ile te ograniczenia stają się coraz bardziej iluzoryczne.

Reforma systemu kontroli BIZ

Brytyjskie władze coraz bardziej zdają sobie sprawę ze znaczenia nawet niewielkich firm technologicznych oraz z rosnącego skomplikowania i różnorodności powiązań biznesowych. W kilka zaledwie dni po zatwierdzeniu transakcji przejęcia Northern ogłoszono plany wprowadzenia kolejnych przepisów znacząco zwiększających uprawnienia ministrów do interweniowania w przejęcia ze względu na bezpieczeństwo narodowe³⁴. Kontrolami mogłyby być objęte również małe przedsiębiorstwa, działy firm oraz aktywa osób fizycznych w transakcjach, gdzie przejmującym jest zarówno firma zagraniczna, jak i zarejestrowana w UK. Zniesione mają być progi obrotów we wszystkich branżach³⁵. Planowane jest wprowadzenie rozdzielenia postępowania w zakresie bezpieczeństwa narodowego od związanego z ochroną konkurencji³⁶, co wpłynie pozytywnie na czytelność i efektywność procesu weryfikacji transakcji z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego. CMA jest wyspecjalizowanym organem administracji publicznej w sprawach rynku i konkurencji, a nie bezpieczeństwa narodowego³⁷. Zagrożenia dla bezpieczeństwa narodowego zostają zdefiniowane jako wynikające z charakteru podmiotu przejmowanego, podmiotu przejmującego lub charakteru transakcji³⁸. Model brytyjski ma ewoluować w kierunku wyspecjalizowanej w kwestiach zagranicznych inwestycji amerykańskiej instytucji, jaką jest CFIUS. Jeśli zmiany wejdą w życie będzie to oznaczać, że dopiero co zmienione przepisy ulegną dalszemu poważnemu zaostrzeniu. Zwiększona zostanie np. liczba zdarzeń uruchamiających procedurę kontroli³⁹. W efekcie wprowadzenia nowych przepisów liczba transakcji objętych kontrolą może zwiększyć się do 200, z czego 100 może być spowodowane przesłanką bezpieczeństwa narodowego⁴⁰. Przeprowadzenie kontroli takich transakcji jak przejęcie Northern będzie dużo łatwiejsze, wszechstronniejsze i dokonywane przez bardziej kompetentne jednostki administracji rządowej.

Wnioski dla Polski

Zarówno Northern, jak i Gardner dysponują zakładami w Polsce. W związku z przejęciami chińska firma uzyskała kontrolę nad zakładami Gardniera w Mielcu i Tczewie i nad zakładami Northern w Nowej Dębie i w Świlczy k. Rzeszowa. Transakcja jest kolejnym przykładem uzyskania przez chińską firmę kontroli nad spółką lub innymi aktywami w Polsce pośrednio, w wyniku przejęcia zagranicznej firmy⁴¹. Chińskie firmy kontrolują w Polsce aktywa o większej wartości niż wynikałoby to z oficjalnych polskich NBP⁴² i chińskich statystyk⁴³ oraz z zestawień agencji rządowych jak PAIH⁴⁴ czy think tanków⁴⁵. Dla uzyskania pełniejszego obrazu chińskiego zaangażowania w Polsce należy również stworzyć dodatkową, uzupełniającą statystykę pełniej uwzględniającą przejęcia pośrednie⁴⁶.

Polskie zakłady Gardniera i Northern są częścią łańcucha dostaw zagranicznych przedsiębiorstw i produkują na ich potrzeby. Nowym właścicielem jest chińska spółka, której jednym z celów jest współpraca i dostarczanie sprzętu na rzecz ChALW. Rosnące znaczenie Chin jako rynku zbytu może spowodować nie tylko lokowanie w Chinach nowych zakładów, ale również przenoszenie produkcji, co miałoby niekorzystny wpływ na lokalne społeczności w Polsce. Przemysł lotniczy jest również jedną z branż traktowanych jako istotne z punktu widzenia rozwoju gospodarczego naszego państwa. Działanie w Polsce zakładów z tej branży nawet należących do zagranicznych firm ułatwia rozwój własnego przemysłu dzięki przepływowi know how i technologii (np. do i poprzez wspólnych podwykonawców, przepływ pracowników itp.)⁴⁷.

Na uwagę zasługuje również podejście rządu brytyjskiego, który dąży do eliminacji wartości księgowej jako jednego z elementów istotnych dla oceny znaczenia transakcji dla bezpieczeństwa narodowego lub szerzej dla interesu publicznego. W Polsce pojawia się coraz więcej małych firm, tzw. startupów, które tworzą innowacyjne rozwiązania technologiczne i know how. Również polskie ośrodki badawcze mają na swoim koncie poważne osiągnięcia. Należy większą uwagę zwracać na osiągnięcia mniejszych podmiotów, ich znaczenie dla bezpieczeństwa państwa, ale również szeroko rozumianego bezpieczeństwa gospodarczego, w tym utrzymania lub uzyskania przewagi konkurencyjnej w kluczowych z polskiego punktu widzenia branżach. W Polsce praktycznie brak spójnego systemu oceny zagranicznych transakcji z punktu widzenia bezpieczeństwa publicznego, a szczerkowane kompetencje są rozproszone. Przeprowadzane przez Wielką Brytanię reformy, a w szczególności dążenie do stworzenia spójnych ram prawnych i instytucjonalnych powinny być asumptem do analizy debaty i wdrożenia podobnego systemu w Polsce.

Łukasz Sarek – analityk ds. gospodarki Chin w Ośrodku Badań Azji

¹ £44m Derby aerospace deal cleared by CMA, TheBusinessDesk, 20.07.2018,

<https://www.thebusinessdesk.com/eastmidlands/news/2016236-44m-derby-aerospace-deal-cleared-cma> [dostęp: 12.08.2018].

² *Gardner Aerospace acquired by SLMR*, strona Gardner Aerospace, 13.06.2017, <http://www.gardner-aerospace.com/gardner-aerospace-acquired-by-slmr/> [dostęp: 12.08.2018].

³ *£44m Derby aerospace deal held up on 'national security grounds'*, TheBusinessDesk, 19.06.2018, <https://www.thebusinessdesk.com/eastmidlands/news/2015205-44m-derby-aerospace-deal-held-national-security-grounds> [dostęp: 12.08.2018].

⁴ Rob Davies, *Government criticised as Chinese bid for Northern Aerospace is derailed*, The Guardian, 9.07.2018, <https://www.theguardian.com/business/2018/jul/09/uk-blocks-sale-northern-aerospace-chinese-buyer> [dostęp: 12.08.2018].

⁵ *UK Government halts Chinese takeover of Northern Aerospace for 'national security' reasons*, Aerosociety, 21.06.2018,

<https://www.aerosociety.com/news/uk-government-halts-chinese-takeover-of-northern-aerospace-for-national-security-reasons/> [dostęp: 12.08.2018].

⁶ *Enterprise Act 2002, Changes to The Turnover and Share of Supply Tests for Merger, Guidance 2018*, czerwiec 2018,

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/715174/E_Ao2_guidance.pdf [dostęp: 12.08.2018].

Obniżono próg dla fuzji, które dotyczą przedsiębiorstw rozwijających bądź wytwarzających produkty na użytek wojskowy lub podwójnego zastosowania, projektujących bądź obsługujących niektóre rodzaje sprzętu komputerowego oraz rozwijających lub wdrażających technologie kwantowe. Przepisy Enterprise Act 2002 oraz oparte na nich przewodnik konkretyzują grupy mieszczące się w definicji sprzętu komputerowego podlegającego nowym przepisom oraz zawierają wiele wyjaśnień przydatnych dla inwestorów. Poza przesłankami wynikającymi z bezpieczeństwa narodowego Enterprise Act 2002 zawiera również inne przesłanki dla poddania fuzji badaniom i ewentualnemu zablokowaniu jak np. ze względu na interes publiczny, który obejmuje bezpieczeństwo publiczne, stabilność finansową, wolność mediów. Również wskazane są przesłanki dla transakcji, które mogą być poddane badaniu bez względu na wysokość obrotów a także ogólnie definiują zagrożenia bezpieczeństwa narodowego określanego jako zagrożenie dla życia, podważanie porządku państwowego, społecznego i brytyjskiego model życia. Pod kontrolę mogą wejść transakcje, które mogą dawać większe możliwości w zakresie podejmowania działań zakłócających bądź naruszających tak rozumiane bezpieczeństwo publiczne, zwiększone możliwości dla operacji szpiegowskich oraz mogą dać dodatkową nieuczciwą przewagę w negocjacjach.

⁷ *Enterprise Act 2002, Changes...*, Dla uspokojenia inwestorów wskazano, że rocznie nowe przepisy obejmą dodatkowo jedynie 5-29 transakcji, z czego 1-6 będzie spełniało przesłanki dla badania z punktu widzenia bezpieczeństwa narodowego. W przewodniku wskazuje się też, że pierwszeństwo będą miały środki mitygujące ryzyko jakie mogą wdrożyć strony a blokady będą dokonywane tylko w ekstremalnych sytuacjach.

⁸ *Sale of Northern Aerospace Limited*, Financial Times, 8.06.2018,

<https://markets.ft.com/data/announce/detail?dockkey=1323-13671892-0257D10SNJH2QPOUBI931E8HRO> [dostęp: 12.08.2018].

⁹ Przy niezamkniętym roku rozliczeniowym. Por. Graeme Whitfield, *Who are the North East's largest 200 companies? Here is the full list*, ChronicleLive, 17.11.2017,

<https://www.chroniclelive.co.uk/business/business-news/who-north-easts-largest-200-13912009> [dostęp: 12.08.2018].

Należy mieć na uwadze że przepisy dotyczące kontroli transakcji z punktu widzenia interesu publicznego zawierają własne zasady dotyczące metody naliczania wartości obrotu w Wielkiej Brytanii. Zdaniem niektórych ekspertów CMA mogło przeprowadzić kontrolę transakcji tylko dzięki czerwcowej nowelizacji. Por. *UK Government exercises its newly expanded powers to intervene in M&A deals on national security grounds for the first time*, Eversheds Sutherland, 25.07.2018, <https://www.eversheds-sutherland.com/global/en/what/articles/index.page?ArticleID=en/Competition/uk-govmt-intervene-manda-deals-on-national-security-250718> [dostęp: 12.08.2018]. Northern to dawny CAV Aerospace. W 2015 r. prywatny fundusz inwestycyjny Better Capital przejął borykającą się z problemami finansowymi firmę. Por. Matthew Ord, *CAV Aerospace snapped up in £40m deal*, insider, 20.03.2015, <https://www.insidermedia.com/insider/northeast/136032-cav-aerospace-snapped-40m-deal/> [dostęp: 12.08.2018]. Do listopada 2016 r. przedsiębiorstwo przeszło udaną restrukturyzację i w wyniku przygotowanej likwidacji jego aktywa zostały przejęte przez Northern Aerospace Limited. Por. Matthew Ord, *Jobs saved at*

restructured CAV Aerospace, Insider, 17.11.2016, <https://www.insidermedia.com/insider/northeast/jobs-saved-at-restructured-cav-aerospace> [dostęp: 12.08.2018]. Northern jest wchodzącą w skład grupy spółkę celową: *Restructuring of CAV Aerospace Limited*, Financial Times, 17.11.2016, <https://markets.ft.com/data/announce/detail?dockey=1323-13037851-7RLK81GVIUULEGBOUM2IB6FKQQ> [dostęp: 12.08.2018].

¹⁰ Strona Northern Aerospace: <http://northernaerospace.com/contact/> [dostęp: 12.08.2018].

¹¹ *Northern Aerospace Limited*, dane z bazy Endole, <https://suite.endole.co.uk/insight/company/10130324-northern-aerospace-limited> [dostęp: 12.08.2018].

Gardner-Northern. A report to the Secretary of State Business, Energy and Industrial Strategy on the anticipated acquisition by Gardner Aerospace Holdings Limited of Northern Aerospace Limited, serwis informacyjny gov.uk, 13.07.2018,

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/727396/northern-gardner-cma-report-redacted.pdf [dostęp: 12.08.2018].

CMA wskazało, że oba przedsiębiorstwa nie są konkurentami w zakresie dwóch grup produktowych: dźwigarów skrzydeł i kratownic szkieletu kadłuba.

¹² Michelle McGagh, *Better Capital 'frustrated' as Northern Aero sale cleared*, Citywire, 20.07.2018, <http://citywire.co.uk/investment-trust-insider/news/better-capital-frustrated-as-northern-aero-sale-cleared/a1140043> [dostęp: 12.08.2018]. Zdaniem ekspertów weryfikacja była przeprowadzona płynnie. Por. *UK Government exercises its newly expanded powers...*

¹³ *Sale of Northern Aerospace Limited*, Financial Times, 8.06.2018, <https://markets.ft.com/data/announce/detail?dockey=1323-13671892-0257D10SNJH2QPOUBI931E8HRO>, [dostęp: 12.08.2018]. Wartość zakupu wynosiła 40 mln funtów, ale realna wartość wskutek nieprawidłowego przeprowadzenia due dilligence była dużo niższa: Gavin Lumsden, *Payout hopes lift Better Capital 2012 as Moulton fund sells Northern Aerospace*, Citywire, 8.06.2018 <http://citywire.co.uk/investment-trust-insider/news/payout-hopes-lift-better-capital-2012-as-moulton-fund-sells-northern-aerospace/a1127354> [dostęp: 12.08.2018].

¹⁴ Dotyczyły one odciążenia SLMR od dostępu do zastrzeżonych produktów, wrażliwych informacji, praw własności intelektualnej jak również gwarancji, że niezależny audytor będzie miał kontrolę nad realizacją tych uzgodnień. Por. *Gardner-Northern. A report to...*

¹⁵ *Notice given pursuant to Section 56 of the Enterprise Act 2002*, Department for Business, Energy and Industrial Strategy na stronie serwisu informacyjnego gov.uk, 19.07.2018, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/727394/northern-gardner-s56-notice.pdf [dostęp: 12.08.2018].

¹⁶ *Export Group for Aerospace, Defence & Dual Use (EGADD). Current Members List (as of 06 February 2017)*, EGADD, 6.02.2017, <https://www.egad.org.uk/wp-content/uploads/sites/25/2017/02/EGADD-Current-Members-February-2017.pdf> [dostęp: 12.08.2018].

¹⁷ Strona Gardner Aerospace: <http://www.gardner-aerospace.com/about/programmes/> [dostęp: 12.08.2018].

¹⁸ *Gardner Aerospace strengthens partnership with Airbus UK in £110m contract deals*, strona Gardner Aerospace, 11.07.2016, <http://www.gardner-aerospace.com/gardner-aerospace-strengthens-partnership-airbus-uk-110m-contract-deals/> [dostęp: 12.08.2018].

¹⁹ 陕西炼石有色资源股份有限公司2017年年度报告 (*Sprawozdanie roczne Shaanxi Ligeance Mineral Resource Joint Stock Company za 2017 r.*), kwiecień 2018, <http://www.cninfo.com.cn/finalpage/2018-05-25/1204999777.PDF> [dostęp: 12.08.2018]. Gardner produkuje m.in. elementy drzwi lotniczych, spawane rampy, łączniki skrzydeł i dźwigary skrzydeł. Northern produkuje ożebrowanie skrzydeł, dźwigary skrzydeł, podłużnice oraz inne elementy konstrukcji kadłuba i skrzydeł.

²⁰ Zhang Zheng dysponuje ponad 25 proc. udziałów. Pozostały akcjonariat jest rozdrobniony i inne podmioty w tym jednostki państwowe nie mają znaczącego udziału. *Sprawozdanie roczne Shaanxi Ligeance...*

²¹ 金融助力“军民融合” 四川跑出加速度 (*Finanse wspomagają integrację wojskow – cywilną. Syczuan przyspiesza bieg*), strona Sichuan Province National Defense Science and Technology Industry Office, 27.11.2017, http://www.scjg.gov.cn/info_1_44_2115.html [dostęp: 12.08.2018].

²² BAT czyli Baidu, Aliaba i Tencent. Firmy te są gigantami branży uważanymi za liderów w zakresie innowacyjności i symbol sukcesu Chin w obszarze nowoczesnych technologii.

²³ 朱雪梨 (Zhu Leili), *军民融合产业中 会走出中国下一个BAT? (Czy kolejny chiński BAT wyjdzie z sektora objętego integracją wojskowo-cywilną?)*, ifeng, 27.11.2017, http://sc.ifeng.com/a/20171127/6182132_0.shtml [dostęp: 12.08.2018].

²⁴ Technologia CAST jest opracowywana we współpracy z Hunan Research Institute for Nonferrous Metals. Ekspert lotnictwa Chen Xiangbao wskazuje na wdrożenie do produkcji rodzimych silników w krótkiej perspektywie ale bez bezpośredniego odniesienia, że będzie to możliwe dzięki technologii CAST: Zhao Lei, *Stealth fighter soon powered by local engines*, China Daily, 13.03.2017, http://www.chinadaily.com.cn/china/2017-03/13/content_28526581.htm [dostęp: 12.08.2018]. Inny ekspert, Xu Youngling z Chinese Society of Aeronautics and Astronautics (CSAA), wskazał, że prywatnym przedsiębiorstwom ciężko będzie wejść do sektora zmonopolizowanego przez SOE. Por. Li Yuan, *Latest fighter jets to use domestically made engines by 2022: experts*, Chinanews, <http://www.ecns.cn/military/2017/09-13/273388.shtml> [dostęp: 12.08.2018].

Na potencjalne korzyści dla wojska z wykorzystania technologii CAST wskazywał gen. Xu Guangyu, doradca China Arms Control and Disarmament Association. Por. Zhang Tao, *Mass production of turbine blades by Chinese private firm to benefit military*, China Military, 4.09.2017, http://english.chinamil.com.cn/view/2017-09/04/content_7741862.htm [dostęp: 12.08.2018].

²⁵ Zhang Huan, *China successfully purifies rare metal used to make aircraft engines*, People's Daily Online, 4.09.2017, <http://en.people.cn/n3/2017/0904/c90000-9264309.html> [dostęp: 12.08.2018]. Późniejsze doniesienia potwierdzają tę informację. Por. *Chinese enterprise makes core component of aircraft engines: report*, Global Times, 24.10.2017, <http://www.globaltimes.cn/content/1071785.shtml> [dostęp: 12.08.2018]. Postępy prac w ośrodkach wojskowych lub ściśle powiązanych z wojskiem nie są często przekazywane do publicznej wiadomości, więc możliwe, że podobna technologia została opracowana w innej jednostce. Inne źródła sugerują, że firmy państwowe również mogą dysponować taką technologią, a CAST jest pierwszą firmą prywatną która ją opracowała. Ren jest metalem niezbędnym w produkcji wysokiej jakości elementów silników odrzutowych. Por. *Rhenium—A Rare Metal Critical to Modern Transportation*, USGS Mineral Resources Program, <https://pubs.usgs.gov/fs/2014/3101/pdf/fs2014-3101.pdf> [dostęp: 12.08.2018].

²⁶ Np. maju 2016 r, firmę odwiedziła delegacja urzędników ministerialnych i lokalnych na poziomie prowincji, której przewodził szef biura ds. lotnictwa w departamencie wyposażenia przemysłowego ministerstwa przemysłu i technologii informatycznych.

Por. *国家工信部领导一行调研考察成都航宇超合金技术有限公司 (Delegacja kadry ej Ministerstwa Przemysłu i Informatyzacji odbyła wizytę studyjną w Chengdu Aerospace Superalloy Technology)*, serwis informacyjny Rządu Ludowego Miasta Chengdu, 6.06.2016, <http://gk.chengdu.gov.cn/govInfoPub/detail.action?id=1340986&tn=2> [dostęp: 12.08.2018].

²⁷ 杨静常务副主任率队赴成都航宇超合金技术有限公司调研考察 (Wiceprzewodnicząca komisji ds.gospodarki i technologii informatycznych Yang Jing na czele delegacji odwiedziła z wizytą studyjną Chengdu Aerospace Superalloy Technology), People's Daily Online, 27.09.2017, <http://gz.people.com.cn/n2/2017/0927/c377247-30781656.html> [dostęp: 12.08.2018].

²⁸ Spółka założona wspólnie z placówką naukowo-badawczą i państwowymi firmami inwestycyjnymi: *成都中科航空发动机有限公司 (Chengdu Zhongke Aero-engine Company Limited)*, Institute of Engineering, Thermophysics Chinese Academy of Science, http://www.iet.cas.cn/sdhz/cgqy/zkhfo2/201507/t20150724_4403535.html [dostęp: 12.08.2018].

²⁹ Dysponowanie technologią produkcji łopatek z monokryształów renu byłoby bardzo istotnym, ale nie jedynym elementem, który stanowił o atrakcyjności grupy SLMR zarówno dla odbiorców cywilnych jak i wojskowych.

³⁰ *Mr Cao Jianguo, Chairman of AECC makes visit to Gardner Aerospace Derby, strona Gardner Aerospace*, strona Gardner Aerospace, 12.07.2017, <http://www.gardner-aerospace.com/mr-cao-jianguo-chairman-of-aecc-makes-visit-to-gardner-aerospace-derby/> [dostęp: 12.08.2018]. AECC jest przedsiębiorstwem państwowym, które powstało z funduszy COMAC i AVIC, podlega pod SASAC i zarządza kilkudziesięcioma zakładami, głównie produkującymi silniki.

³¹ *Airbus strategic supplier Gardner Aerospace announces acquisition of Northern Aerospace*, strona Gardner Aerospace, 24.07.2018, <http://www.gardner-aerospace.com/airbus-strategic-supplier-gardner-aerospace-announces-acquisition-of-northern-aerospace/> [dostęp: 12.08.2018].

³² Zhu Wenqian, *New aerospace factory joining Chengdu park*, China Daily, 5.09.2017, http://usa.chinadaily.com.cn/business/2017-09/05/content_31574194.htm [dostęp: 5.09.2017].

³³ *成都双流区引资加德纳航空细节：大手笔的全方位补贴+3000万元的税收门槛* (Szczegóły przyciągnięcia przez dzielnicę Shuangliu w Chengdu inwestycji Gardnera: hojne, wszechstronne subsydia i próg podatkowy 30 mln), Sohu, 21.07.2017, http://www.sohu.com/a/158825200_109305 [dostęp: 12.08.2018]. Udzielono subsydiów do wysokości 80 proc. księgowej wartości zakupu ziemi (z dodatkowym pułapem maks. kwoty za mu ($\mu=667$ m²). W zamian inwestor zobowiązał się do płacenia w przyszłości podatków według co najmniej ustalonej minimalnej stawki na jednostkę powierzchni zakupionych gruntów. W sprawozdaniu finansowym za 2017 r. spółka wykazała dodatkowe subsydia rządowe (poza tym które standardowo na podstawie zarządzeń władz przysługują jej ze względu na branżę w jakiej działa) w wysokości niemal 280 mln rmb (ok. 170 mln pln). Główną część miały stanowić subsydia udzielone przez rząd dzielnicy Shuangliu w Chengdu.

Por. *Sprawozdanie roczne Shaanxi Ligeance...*

Subsydiów udzielały również jednak inne jednostki jak np. The Southwest Airport Economic Development Zone, która przyznała 20 mln rmb. Por. 谢敏 (Xie Min), *炼石有色：发动机含镍叶片项目收到政府扶持资金 (SLMR: Projekt silników opartych na łopatkach z renem uzyskał wsparcie finansowe rządu)*, cnstock, 2.11.2017, http://ggjd.cnstock.com/company/scp_ggjd/tjd_bbdj/201711/4147625.htm [dostęp: 12.08.2018].

³⁴ *National Security and Investment. A consultation on proposed legislative reforms*, strona serwisu informacyjnego gov.uk, lipiec 2018,

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/728310/20180723_-_National_security_and_investment_-_final_version_for_printing__1_.pdf [dostęp: 12.08.2018]

oraz *National Security and Investment Draft Statutory Statement of Policy Intent*, strona serwisu informacyjnego gov.uk, lipiec 2018,

https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/728311/20180717_Statement_of_policy_intent_-_shared_with_comms.pdf [dostęp: 12.08.2018].

³⁵ Alex Morales, *U.K. Widens Scope of M&A Probes on National Security Grounds*, Bloomberg, 23.07.2018, <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-07-23/u-k-expects-50-fold-rise-in-interventions-on-company-takeovers> [dostęp: 12.08.2018].

³⁶ Te postępowania mają być prowadzone równolegle. Por. John Schmidt Jeremy Willcocks Ludovica Pizzetti, *UK Merger Control: A New Regime for State Intervention*, Foreign Acquisitions and National Security, Arnold&Porter, 26.07.2018, <https://www.arnoldporter.com/en/perspectives/publications/2018/07/uk-merger-control-a-new-regime-for-state> [dostęp: 12.08.2018].

³⁷ Co zresztą urząd ten oficjalnie przyznaje. Por. *Gardner-Northern. A report to...*

³⁸ Becket McGrath, Christine Graham, Michal Berkner, James Foster, *UK Government Proposes New Regime for Acquisitions That Have National Security Implications*, 1.08.2018,

<https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=1a7090f7-ba97-42d6-8e89-43aa88bf4f09> [dostęp: 12.08.2018]. Każdy z członów został określony następująco: z charakteru podmiotu przejmowanego operującego w „kluczowych obszarach” podmiotu przejmującego – wrogie państwa lub inni wrodzy aktorzy lub charakteru transakcji – dające możliwość naruszenia bezpieczeństwa narodowego.

³⁹ Z założenia czerwcową nowelą miała charakter rozwiązania krótkoterminowego, przejściowego na drodze do bardziej gruntownych reform: *UK Government Proposes National Security and Investment Regime*, Cleary Gottlieb, 10.08.2018, <https://www.clearygottlieb.com/-/media/files/alert-memos-2018/uk-government-proposes-national-security-and-investment-regime.pdf> [dostęp: 12.08.2018].

⁴⁰ Por. *Merger Control: A New Regime...*, podobnie: *U.K. Widens Scope of M&A Probes...*

⁴¹ Inne podobne inwestycje to: przejęcie Locor przez CIC, Animexu i następnie części zakładów Pini przez WH Group poprzez Smithfield Polska, Schürholz Polska przez Jiangsu Olive, polskich aktywów Louvre Hotels przez Jin Jiang International, zob. Łukasz Sarek, *Polsko-chińskie stosunki gospodarcze w 2017 roku w ujęciu porównawczym*, Raport Ośrodka Badań Azji, lipiec 2018, Warszawa, http://www.cbb.akademia.mil.pl/g2/oryginal/2018_08/2018-08-raport-wspolpraca-gospodarcza-polski-i-chin-2017.pdf [dostęp: 12.08.2018].

⁴² *Polsko-chińskie stosunki gospodarcze w 2017 roku...*

⁴³ Pełna wersja raportu “2016 年度中国对外直接投资统计公报”(Raport statystyczny: Chińskie bezpośrednie inwestycje zagraniczne w 2016 r.), Ministerstwo Handlu ChRL, Krajowy Urząd Statystyczny ChRL oraz

Państwowa Administracja Walutami, 2016. Obecnie na wielu chińskich stronach rządowych jest umieszczona wersja skrócona, która nie obejmuje danych dla Polski.

⁴⁴ *Lista Głównych Inwestorów Zagranicznych w Polsce – Grudzień 2017**, strona PAIH, https://www.paih.gov.pl/files/?id_plik=30927 [dostęp: 12.08.2018]. W tym zestawieniu jest ujęte przejęcie Gardnera przez SLMR. Nie są natomiast włączone np. przejęcia aktywów Locor przez CIC, przejęcie części udziałów w przez Jiangsu Olive, inwestycja Jin Jiang International w grupę Louvre Hotels oraz inne inwestycje pośrednie, ale również bezpośrednie.

⁴⁵ Thilo Haneman, Mikko Huotari, *EU-China FDI: Working Towards Reciprocity in Investment Relations*, Rhodium Group i Mercator Institute for China Studies, nr 3, aktualizacja maj 2018, https://www.merics.org/sites/default/files/2018-07/180718_MERICS-COFDI-Update_final_o.pdf [dostęp: 12.08.2018].

⁴⁶ Np. jak podjęta próba w: *Polsko-chińskie stosunki gospodarcze w 2017...*

⁴⁷ Katarzyna Puchalska, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w kontekście innowacyjności i modernizacji regionu*, Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy, nr 16, 2010, Uniwersytet Rzeszowski <http://ur.edu.pl/pliki/Zeszyt16/28.pdf> [dostęp: 12.08.2018]. Są jednak również analizy wskazujące na brak jednoznacznego pozytywnego związku między napływem BIZ z przepływem technologii z zagranicznych inwestycji do rodzimych przedsiębiorstw i w efekcie wzrostu ich produktywności.

Por: Elvira Torlak, *Foreign Direct Investment, Technology Transfer, and Productivity Growth in Transition Countries Empirical Evidence from Panel Data*, Center for European Governance and Economic Development Research Discussion Papers 26,2004, University of Goettingen, Department of Economics, <https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/1701.pdf> [dostęp: 12.08.2018]. W przemyśle lotniczym w Polsce zagraniczne inwestycje miały jednak istotne znaczenie dla rozwoju branży: niektóre brały udział w zakładaniu i rozwoju klastra Dolina Lotnicza, powstały nowe polskie rodzime firmy jako certyfikowani dostawcy dla spółek córek zagranicznych przedsiębiorstw absorbujące ich standardy, technologie i know how działania, a niektóre, choć wciąż nieliczne, zagraniczne firmy ulokowały w Polsce swoje działy R&D. Por. Zbigniew Lentowicz, *Historia rozwoju Doliny Lotniczej jest nie do powtórzenia w innym miejscu*, Rzeczpospolita, 21.06.2015, <https://www.rp.pl/artukul/1210050-Historia-rozwoju-Doliny-Lotniczej-jest-nie-do-powtorzenia-w-innym-miejscu.html> [dostęp: 12.08.2018] oraz *Raport o innowacyjności sektora lotniczego w Polsce w 2010 roku*, Instytut nauk Ekonomicznych PAN, 24.10.2011, https://issuu.com/inepan/docs/pl_raport_lotniczy [dostęp: 12.08.2018]. Technologie stosowane przez przedsiębiorstwa z Doliny Lotniczej mogą być wykorzystane w innych branżach. Por. Katarzyna Puchalska, *Rola bezpośrednich inwestycji zagranicznych w kształtowaniu profilu gospodarczego województwa podkarpackiego*, Przedsiębiorstwo i Region Nr 8/2016, <https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/2674/9%20puchalska-rola%20bezpo%C5%9Brednich%20inwestycji.pdf?sequence=5&isAllowed=y> [dostęp: 12.08.2018].

Niestabilne zainteresowanie Japonii obszarem Oceanu Indyjskiego

Japonia jest żywo zainteresowana zwiększeniem swoich wpływów w państwach leżących nad Oceanem Indyjskim i finansuje inwestycje infrastrukturalne w regionie (w większości poprzez pożyczki). Celem Japonii jest stworzenie sieci powiązań i połączeń między obszarem Oceanu Indyjskiego i Spokojnego oraz Azją i Afryką, dzięki czemu zabezpieczy swoje interesy gospodarcze i polityczne. Ocenia się, że działalność Japończyków jest reakcją na rozpropagowanie na świecie chińskich koncepcji takich jak Inicjatywa Pasa i Szlaku (BRI; Nowy Jedwabny Szlak). Japończycy chcą zaoferować państwom regionu alternatywę wobec współpracy z Chinami. Obok oczywistych szans rozwojowych, jakie niesie ze sobą japońskie zaangażowanie kapitałowe na przykład w budowę infrastruktury transportowej i energetycznej w państwach rozwijających się, pojawia się ryzyko, że nierówny potencjał między Japonią a państwami Afryki i Azji spowoduje zagrożenie dla ich suwerenności. Należy przyglądać się postępowi w realizacji założonych inwestycji, bo dopiero to pokaże, czy jest to działalność bardziej wizerunkowa czy realna koncepcja geopolityczna.

Inwestycje Japonii

W ciągu ostatnich kilku lat Japonia zwiększa aktywność inwestycyjną obliczoną na wzmocnienie połączeń morskich między państwami leżącymi w obszarze Oceanu Indyjskiego a swoim terytorium, co uzasadnia się potrzebą zaoferowania alternatywy wobec wpływów chińskich¹. Ważniejsze inwestycje japońskie w tym makroregionie od 2016 roku to chociażby port Nacala w Mozambiku (część Nacala Logistics Corridor; joint venture firmy Mitsui i brazylijskiej firmy Vale; inwestycja obejmuje linię kolejową w Malawi; korytarz uruchomiono w maju 2017 roku)², port i infrastruktura towarzysząca w Mombasie w Kenii (projekt rozbudowy portu pod patronatem JICA, rozpoczęty w 2012 roku; potrwa do 2022, zawiera w sobie także budowę połączenia lądowego z Burundi)³, port w Toamasina na Madagaskarze (pożyczka na rozbudowę w ramach ODA)⁴, projekt Mumbai Trans Harbour Link w Mumbaju⁵ (pożyczka w ramach ODA)⁶, port i elektrownia w Matarbari w Bangladeszu (pożyczka w ramach ODA na rozbudowę portu kontenerowego i inne przedsięwzięcia)⁷, terminal kontenerowy w Thilawa koło Rangun (w Mjanmie; pożyczki w ramach ODA; licencja operatora dla firmy Kamigumi)⁸ oraz port i specjalna strefa ekonomiczna w Dawei w tym samym państwie. Łącznie wydatki inwestycyjne na realizację wymienionych przedsięwzięć mają wynieść blisko 8 miliardów dolarów. Oprócz oczywistej dla większości obserwatorów i naturalnej rywalizacji chińsko-japońskiej, czyli aspektu taktycznego, trudno nie zauważyć, że z japońskimi inwestycjami w tej strefie wiąże się pewna wizja strategiczna. Opiera się ona na połączeniu perspektywicznych i bogatych w surowce obszarów lądowych Afryki i Azji z nowoczesnymi portami oceanicznymi.

Ramy współpracy

Japońskie wysiłki w makroregionie Oceanu Indyjskiego dzielą się na kilka formatów współpracy. Już w 2015 roku Japończycy poprzez Ministerstwo Spraw Zagranicznych

ogłosili inicjatywę pod nazwą Partnership for High Quality Infrastructure, która ma na celu zwiększenie inwestycji infrastrukturalnych w państwach Azji Centralnej, Południowej i Południowo-Wschodniej, między innymi w Indiach⁹. Według ówczesnych informacji, do 2020 roku miałyby zostać na to przeznaczone środki w wysokości 200 miliardów dolarów (wobec początkowo deklarowanych 110 miliardów). Szerszą wizję dotyczącą państw Oceanu Indyjskiego opisuje strategia pod nazwą Free and Open Indo-Pacific (FOIP)¹⁰. Jej cele to połączenie obszarów Pacyfiku i Oceanu Indyjskiego w jedną strefę „pokoju i stabilności”, a przede wszystkim związanie ze sobą Azji oraz Afryki (obszaru dziś rozwiniętego najsłabiej, a zatem o największym potencjale wzrostu gospodarczego w przyszłości). Ze względu na umiejscowienie w przestrzeni, inicjatywa konkuruje z chińską koncepcją Morskiego Szlaku Jedwabnego (Maritime Silk Road)¹¹. Strategia ma przynieść, według informacji pomysłodawców, wzmocnienie instytucji demokratycznych i rządów prawa oraz ugruntowanie gospodarki rynkowej w państwach Azji Południowo-Wschodniej, co Japonia zamierza osiągnąć poprzez inwestycje w infrastrukturę i kapitał ludzki, a także zwiększenie wymiany handlowej z tymi państwami. Krokiem do urzeczywistnienia tej koncepcji są na przykład kredyty na rozbudowę portów w Bangladeszu, Sri Lance i Mjanmie¹². Najważniejsze miejsce w tej koncepcji zajmuje jednak Afryka, w której Japończycy chcieliby umacniać instytucje państwa (*nation-building*) z poszanowaniem suwerenności wewnętrznej tych państw. Rezultatem tych zabiegów miałyby być powstanie korytarza afrykańsko-azjatyckiego przez Ocean Indyjski i Pacyfik między wschodnim wybrzeżem Afryki a Azją Wschodnią; w szczególności państwami, które przed 1945 rokiem były pod kontrolą Imperium Japońskiego. Można więc dostrzec w tej strategii zakamuflowane, ale mimo wszystko obecne elementy geopolityczne i nawiązania do historii, podobnie jak w chińskiej koncepcji Pasa i Szlaku (Nowy Jedwabny Szlak). Zbieżny z FOIP jest również wspólny japońsko-indyjski projekt AAGC, czyli Asia-Africa Growth Corridor¹³. Jest to projekt partnerstwa Japonii, Indii i państw afrykańskich, ogłoszony w maju 2017 roku, obejmujący pomoc rozwojową, inwestycje w infrastrukturę, kapitał ludzki i ułatwianie współpracy między podmiotami prywatnymi. Ponadto 31 lipca 2018 roku ogłoszono powstanie trójstronnego partnerstwa Stanów Zjednoczonych, Japonii i Australii, które ma na celu zaangażowanie inwestycyjne w regionach Oceanu Indyjskiego oraz Pacyfiku¹⁴.

Korzyści dla Japonii

Koncepcje integracji obszaru oceanów Spokojnego i Indyjskiego pod patronatem Japonii nie są pozbawione sensu. Mimo że trzon terytorium Japonii leży na północnym Pacyfiku, obszar Oceanu Indyjskiego jest dla niej niezwykle istotny jako droga transportu surowców energetycznych z Zatoki Perskiej, a w przyszłości z Afryki. Nawet jeśli zapotrzebowanie na energię spadnie w Japonii znacznie albo zostanie w większym stopniu zaspokojone ze źródeł krajowych, Ocean Indyjski i tak będzie mieć pierwszorzędne znaczenie ze względu na utrzymanie łańcuchów dostaw produktów o wysokiej wartości dodanej z Japonii do Europy i Afryki. Japońskie wysiłki inwestycyjne służą również umocnieniu pozycji na perspektywicznych rynkach zbytu w tym regionie, szczególnie że w ciągu najbliższych 20-30 lat prognozuje się duży wzrost siły nabywczej i znaczenia gospodarczego obszaru Oceanu Indyjskiego¹⁵, a region częściowo zawiera w sobie albo przynajmniej bezpośrednio sąsiaduje z obszarem tradycyjnie postrzeganym i de facto nieoficjalnie traktowanym przez

Japończyków jako ich strefa wpływów (daw. Strefa Wspólnego Dobrobytu Wielkiej Azji Wschodniej, 大東亜共栄圏). Można odnieść wrażenie, że państwa obszaru Oceanu Indyjskiego są rodzajem oceanicznego bufora i zapleczem dla Japonii. Bez zabezpieczenia tego obszaru, Japonia będzie mieć ograniczone możliwości produkcyjne i możliwości oddziaływania politycznego, w tym do projekcji siły. Tymczasem na przykład rozbudowa infrastruktury portowej na tym obszarze, oprócz walorów gospodarczych, z pewnością zwiększy też możliwości reagowania Morskich Sił Samoobrony i potencjał ich wykorzystania w operacjach sojuszniczych i własnych. Symboliczną ilustracją tego procesu może być pierwsza od 46 lat wizyta japońskich okrętów (Kashima, Setoyuki i Asagiri) z 750 członkami załogi na pokładzie w porcie Mombasa w Kenii we wrześniu 2016 roku¹⁶.

Kredyty i inwestycje jako narzędzie wpływu

Lokalnie japońskie kredyty i pomoc rozwojowa, jeżeli ich skala zwiększy się, mogą stać się moderatorami rozwoju gospodarczego państw regionu i katalizatorami dobrych stosunków politycznych z Japonią. Dlatego można je również traktować jako narzędzie współkształtowania i ewentualnie ograniczania kierunków ekspansji gospodarczej tych państw w przyszłości, podobnie jak ma to miejsce w przypadku funduszy strukturalnych i dopłat w ramach Unii Europejskiej. Nadmierne związki z jednym partnerem gospodarczym mogą kiedyś wymusić jakieś koncesje polityczne. Między Japonią a Afryką czy nawet państwami Azji Południowo-Wschodniej jest bowiem wciąż ogromny dystans w rozwoju. Z tego powodu większe zainteresowanie potęg, w tym Japonii, wpływami w państwach rozwijających się, oprócz oczywistych szans rozwojowych niesie z sobą również zagrożenie dla ich suwerenności. Świadome tego powinny być przede wszystkim słabe instytucjonalnie i gospodarczo państwa afrykańskie. Dlatego wszystkie projekty inwestycyjne powinny przechodzić audyt pod kątem korzyści dla państw i narodów przyjmujących, a ich elity powinny być zapoznane z ryzykiem podwójnej lojalności lobbystów i zagrożeniem korupcją. Ten wniosek nie dotyczy zresztą jedynie tego regionu, ale wydaje się pożyteczny w każdej sytuacji, w której współpracują ze sobą podmioty o skrajnie różnym potencjale. Ma również zastosowanie w warunkach europejskich.

Perspektywy

Ze względu na silne Chiny z jednej strony i wymierne korzyści dla japońskich producentów, związane z systematycznym lokowaniem zakładów produkcyjnych w neutralnych krajach o taniej sile roboczej, takich jak na przykład Bangladesz, wydaje się, że znaczenie Oceanu Indyjskiego w polityce japońskiej w ciągu kilku najbliższych lat będzie wzrastać. Również ze względu na nieodzowność całego obszaru dla podtrzymywania i rozwijania łańcuchów dostaw z Japonii i do Japonii i związaną z tym konieczność zapewnienia wolności żeglugi, wydaje się, że Japończycy będą spoglądać na Ocean Indyjski z większą uwagą także w kolejnych latach. Właściwie tempo i skalę tego procesu wyznaczą realne postępy w realizacji zaplanowanych inwestycji, dlatego warto je obserwować, by przekonać się, czy to mocny i trwały trend, czy działalność bardziej wizerunkowa i obliczona na krótkoterminowe korzyści finansowe.

Analityk ds. Japonii

-
- ¹ David Brewster, *Japan's plans to build a "Free and Open" Indian Ocean*, Lowy Institute, 29.05.2018, <https://www.lowyinstitute.org/the-interpretor/japan-plans-build-free-and-open-indian-ocean> [dostęp: 15.08.2018].
- ² *Opening ceremony held for the Mozambique Nacala Corridor rail and port infrastructure project*, komunikat prasowy firmy Mitsui, 16.05.2017, https://www.mitsui.com/jp/en/topics/2017/1223389_10834.html [dostęp: 15.08.2018].
- ³ *Mombasa port expansion gets \$340m boost from Japan*, Website of the Chartered Institute of Building, 18.10.2017, <http://www.globalconstructionreview.com/news/mombasa-port-expansion-gets-340m-boost-japan/> [dostęp: 15.08.2018].
- ⁴ *Japanese ODA Loan for the Toamasina Port Development Project: Long-expected groundbreaking ceremony held in Madagascar*, JICA, 27.04.2018, https://www.jica.go.jp/english/low/news/press/2018/180427_05.html [dostęp: 15.08.2018].
- ⁵ Mumbai Trans Harbor Link to projekt mostu łączącego południową część miasta Mumbaj (Bombaj) z leżącym po drugiej stronie zatoki portem. Stworzy to także połączenie z autostradą Mumbaj-Thane i możliwość szybszego przejazdu na lotnisko powstające w Nawi Mumbaju. Projekt realizuje konsorcjum, w którego skład wchodzi m.in. japońska IHI Corporation. <https://www.cowi.com/about/news-and-press/the-longest-sea-crossing-bridge-in-india-is-under-way-in-mumbai> [dostęp: 29.08.2018].
- ⁶ *Signing of Japanese ODA Loan Agreements with India: Comprehensive support for further socioeconomic development in India over a wide range of fields*, JICA, 03.04.2017, https://www.jica.go.jp/english/news/press/2017/170403_01.html [dostęp: 15.08.2018].
- ⁷ *Signing of Japanese ODA Loan Agreements with Bangladesh: Contributing to the socioeconomic development of Bangladesh*, JICA, 14.06.2018, https://www.jica.go.jp/english/low/news/press/2018/180614_01.html [dostęp: 15.08.2018].
- ⁸ *Kamigumi Acquires Port Terminal Operating License in the Port of Thilawa, Myanmar*, komunikat prasowy firmy Kamigumi, kwiecień 2018, <https://www.kamigumi.co.jp/english/news/2018/000162.html> [dostęp: 15.08.2018].
- ⁹ *Partnership for Quality Infrastructure: Investment for Asia Future*, prezentacja japońskiego MSZ, 21.05.2015, <https://www.mofa.go.jp/files/000081298.pdf> [dostęp: 15.08.2018].
- ¹⁰ *Priority Policy for Development Cooperation FY2017*, prezentacja japońskiego MSZ, kwiecień 2017, <https://www.mofa.go.jp/files/000259285.pdf> [dostęp: 15.08.2018].
- ¹¹ *Reconnecting Asia: Competing Visions*, CSIS, <https://reconnectingasia.csis.org/analysis/competing-visions/> [dostęp: 15.08.2018].
- ¹² Vincent Wee, *Japan to boost port investments in Indian Ocean region*, Seatrade Maritime News, 28.05.2018, <http://www.seatrade-maritime.com/news/asia/japan-to-boost-port-investments-in-indian-ocean-region.html> [dostęp: 15.08.2018].
- ¹³ *Asia Africa Growth Corridor: Partnership for Sustainable and Innovative Development, A Vision Document*, dokument ze spotkania ADB w Ahmedabadzie, RIS-ERIA-JETRO, 22-26.05.2017, <http://www.eria.org/Asia-Africa-Growth-Corridor-Documents.pdf> [dostęp: 15.08.2018].
- ¹⁴ *Australia, US and Japan announce trilateral partnership for infrastructure investment in the Indo-Pacific*, komunikat prasowy Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Handlu Australii, 31.07.2018, <https://dfat.gov.au/news/news/Pages/australia-us-and-japan-announce-trilateral-partnership-for-infrastructure-investment-in-the-indo-pacific.aspx> [dostęp: 15.08.2018].
- ¹⁵ *The World in 2050, The long view: how will the global economic order change by 2050*, PwC, 27.08.2017, <https://www.pwc.com/gx/en/issues/economy/the-world-in-2050.html> [dostęp: 15.08.2018].
- ¹⁶ Mathias Ringa, *Japanese naval ships dock in Mombasa after 46 years*, The Daily Nation, 26.09.2016, <https://www.nation.co.ke/counties/mombasa/Japanese-naval-ships-dock-in-Mombasa-after-46-years/1954178-3395308-9kae95z/index.html> [dostęp: 15.08.2018].

Powtórka z historii, czyli powrót wiceprezydenta Dostuma do Afganistanu

22 lipca do Kabulu po 14-miesięcznym pobycie w Turcji powrócił pierwszy wiceprezydent, generał Abdul Raszid Dostum. Wcześniej został zmuszony do wyjazdu z racji ciężących na nim zarzutów o porwanie i gwałt na swoim przeciwniku politycznym. Prezydent Aszraf Ghani udzielił zgody na jego powrót w momencie, kiedy masowe protesty na północy kraju spowodowane aresztowaniem bliskiego Dostumowi lokalnego szefa policji groziły dalszą destabilizacją państwa. Manifestujący zaprzestali swoich działań dopiero w odpowiedzi na bezpośrednie wezwanie wiceprezydenta, który ogłosił je wkrótce po swoim przylocie do Kabulu. Dzięki temu prezydentowi Ghaniemu udało się ugasić jeden kryzys, który poważnie angażował uwagę rządu przez kilka tygodni lipca. Powrót Dostuma należy oceniać również w kontekście zbliżających się wyborów parlamentarnych w październiku i prezydenckich w kwietniu przyszłego roku, w których ważne będą głosy mniejszości tureckich reprezentowanych przez jego ugrupowanie. Można także się spodziewać, że wiceprezydent zaangażuje się osobiście w działania przeciwko talibom na północy kraju, stanowiącej jego tradycyjną bazę poparcia, gdyż podczas jego nieobecności ich siła wzrosła.

Okoliczności wyjazdu wiceprezydenta Dostuma do Turcji

Pierwszy wiceprezydent generał Abdul Raszid Dostum, stojący na czele partii reprezentującej mniejszość uzbecką w Afganistanie¹ wyjechał do Turcji w maju 2017 roku. Jego najbliższe otoczenie informowało, że wyjazd był spowodowany koniecznością odbycia leczenia, jednak okoliczności temu przeczyły. Pod koniec 2016 roku wiceprezydent wraz z ochroniarzami zostali oskarżeni przez jego politycznego rywala, Ahmeda Iszcziego, o porwanie i gwałt. W przeszłości Dostum oskarżany był o poważniejsze przestępstwa, jednak z racji swojej silnej pozycji politycznej nigdy nie został ukarany². Tym razem jego sytuacja skomplikowała się na tyle, m.in. z powodu presji państw zachodnich, że zdecydował się na wyjazd do Turcji.

Za granicą Dostum pozostał aktywny politycznie i pomimo dystansu zachował część swoich wpływów. W ciągu ostatniego roku wielokrotnie gościł innych polityków z Afganistanu, czego efektem było np. utworzenie opozycyjnego ugrupowania pod nazwą Koalicja na Rzecz Ocalenia Afganistanu, którego założycielami byli oprócz niego dwaj inni głośni krytycy rządu – Mohammad Mohaqeq oraz Atta Mohammad Nur³. Rozmowy prowadzili z Dostumem również wysłannicy prezydenta, chociaż nie przyniosły one widocznych rezultatów. W lipcu zeszłego roku wiceprezydent podjął próbę powrotu do Afganistanu,

jednak na prośbę prezydenta Ghaniego kontrolujący afgańską przestrzeń powietrzną Amerykanie nie dopuścili do lądowania jego samolotu⁴.

Aresztowanie lokalnego watażki i jego następstwa

2 lipca br. afgańskie siły bezpieczeństwa zatrzymały Nezamuddina Qajsarię, szefa policji w dystrykcie Qajsar w prowincji Farjab oraz przywódcę lokalnej milicji, uważanego za bliskiego sojusznika wiceprezydenta Dostuma⁵. Natychmiast został on przetransportowany do Kabulu, gdzie uwięziono go w siedzibie afgańskiej służby bezpieczeństwa. W kolejnych dniach doszło do aresztowań innych lokalnych watażków – Rahimullaha z prowincji Uruzgan, Nader Szaha z prowincji Badachschan oraz Mohammada Dauda Moboreza z prowincji Farah pod zarzutami kierowania nielegalnymi milicjami⁶. Miała to być część szerszej operacji przeciwko pozostającym poza kontrolą rządu dowódcom. W przypadku Qajsarię aresztowanie miało jednak poważne konsekwencje. Dzień po zatrzymaniu w stolicy prowincji Farjab – Majmanie – doszło do masowych protestów, których uczestnicy żądali jego uwolnienia. W trakcie zamieszek tłum szturmował siedzibę gubernatora prowincji, a policja użyła przeciwko manifestującym broni zabijając dwie osoby i raniąc 10. W kolejnych dniach demonstracje miały miejsce również w innych prowincjach m.in. Balch, Bamjan czy Baghlan. Ponadto protestujący zablokowali przejścia graniczne z Turkmenistanem w Aqineh (prowincja Farjab) i z Uzbekistanem w Hajratan (prowincja Balch), a także ważną drogę Kabul-Mazar-e Szarif (prowincja Baghlan). Wśród ich żądań pojawił się również postulat powrotu Dostuma do Afganistanu. W miarę upływu czasu protesty nie malały, natomiast dodatkowo zaogniło je opublikowane nagranie z zatrzymania Qajsarię, na którym członkowie afgańskich sił bezpieczeństwa brutalnie potraktowali aresztowanych ochroniarzy watażki. W rezultacie ponad tydzień po aresztowaniu Qajsarię do Turcji udał się drugi wiceprezydent Sarawar Danesz, który rozpoczął rozmowy z Dostumem w kwestii jego powrotu. Negocjacje trwały przez kolejne dwa tygodnie⁷, a po wyrażeniu zgody przez prezydenta Ghaniego, 22 lipca po 14-miesięcznej pobycie na wygnaniu Dostum powrócił do Kabulu⁸.

Wnioski

Kwestia Qajsarię. Wydaje się, że bezpośrednią przyczyną powrotu wiceprezydenta Dostuma były masowe protesty na północy Afganistanu wywołane aresztowaniem Nezamuddina Qajsarię. Rząd prezydenta Ghaniego nie był stanie sobie z nimi poradzić, a zablokowanie ważnych przejść granicznych zatrzymało przepływ towarów i wpływy z tytułu opłat celnych. W obliczu powszechnej opozycji wobec aresztowania Qajsarię na północy kraju, pozycja rządu mocno osłabła, co pozwoliło gen. Dostumowi wynegocjować swój powrót. W przemówieniu wygłoszonym wkrótce po przylocie do Kabulu wezwał swoich zwolenników do zakończenia protestów, co też szybko miało miejsce. Pomimo że

wśród warunków postawionych przez Dostuma przedstawicielom prezydenta miało się znaleźć zwolnienie Qajsariego, jak do tej pory do tego nie doszło. Wydaje się zatem, że pozostawienie go w areszcie stało się polityczną ceną za możliwość powrotu Dostuma. W specyficznych warunkach afgańskich nie należy jednak wykluczyć, że do jego zwolnienia dojdzie później, w terminie bardziej sprzyjającym dla prezydenta Ghaniego, a w międzyczasie Qajsari będzie pozostawał politycznym zakładnikiem.

Wybory. Powrót Dostuma nastąpił około trzy miesiące przed zaplanowanymi na 20 października wyborami parlamentarnymi i dużo ważniejszymi wyborami prezydenckimi, które mają się odbyć 20 kwietnia 2019 roku. W poprzednich wyborach prezydenckich Abdul Raszid Dostum kandydował razem z obecnym prezydentem Aszrafem Ghanim⁹. Warto przypomnieć, że w 2008 roku za czasów prezydentury Hamida Karzaja Dostum również przebywał w Turcji na wygnaniu i wtedy również ciążyły na nim oskarżenia o porwanie i pobicie. Zezwalając na jego powrót Karzaj chciał wzmocnić swoją pozycję przed wyborami w 2009 roku. Chociaż Dostum nie otrzymał żadnego nowego stanowiska, tylko utrzymał stare, to m.in. jego poparcie przyczyniło się do wygranej dotychczasowego prezydenta (choć w mocno kontrowersyjnych okolicznościach)¹⁰.

W kontekście zbliżających się wyborów sytuacja wydaje się powtarzać. W Afganistanie Uzbegy stanowią ok. 10 proc. ludności, a Turkmeni, wśród których partia Dostuma ma również silne wpływy – ok. 2 proc. W wyborach prezydenckich w 2014 roku według danych IEC (Independent Elections Commission) zespół Ghaniego z Dostumem i Daneszem (Hazarem) w pierwszej rundzie zdobył prawie 800 tys. głosów (z ok. 2,1 milionów zdobytych przez nich w skali całego kraju i na ponad 6,5 miliona oddanych głosów) w prowincjach na północy kraju w regionach ze znaczącymi mniejszościami uzbeckimi oraz turkmeńskimi¹¹. W drugiej rundzie głosował na nich milion wyborców (z prawie 4 milionów w skali całego kraju i na ponad 7 milionów oddanych głosów)¹². W świetle opublikowanych niedawno przez IEC danych odnośnie liczby zdolnych do głosowania w kolejnych wyborach (zarejestrowanych zostało prawie 9 mln. osób)¹³ pozycja omawianych mniejszości zapewne nieco osłabnie, aczkolwiek w dalszym ciągu mogą one pełnić rolę języczka u wagi¹⁴. Dodatkowy atut Dostuma stanowi jego pozycja w tej społeczności, gdyż nie ma wśród Uzbeków polityka cieszącego się równie dużym autorytetem, chociaż poprzednie wybory pokazały, że jego dominacja nie jest całkowita¹⁵. Dlatego wydaje się, że w ciągu najbliższych miesięcy o jego poparcie będą walczyli politycy reprezentujący różne stronnictwa. Znajdzie się wśród nich zapewne również prezydent Ghani, pomimo że w ciągu ostatnich lat jego drogi z wiceprezydentem się zdecydowanie rozeszły. Ostatecznych rozstrzygnięć w kwestii ewentualnych sojuszy nie należy się jednak spodziewać przed wyborami parlamentarnymi, które będą stanowić próbę generalną przed wyborami prezydenckimi.

Bezpieczeństwo. Ponowne pojawienie się wiceprezydenta Dostuma w Afganistanie może mieć bezpośrednie przełożenie na sytuację bezpieczeństwa na północy kraju. Podczas jego nieobecności wzrosła aktywność talibów w dwóch prowincjach, skąd czerpie swojej poparcie. Szczególnie niebezpieczna sytuacja występowała ostatnio w prowincji Farjab, gdzie rebelianci kontrolowali (poza centrami dystryktów) osiem z 14 dystryktów. Nie należy wykluczyć, że podobnie jak w przeszłości Dostum osobiście pokieruje działaniami przeciwko rebeliantom. Ich pozycja jest w tym regionie na tyle silna, że w chwili obecnej są w stanie poważnie zakłócić wybory, osłabiając tym samym kandydatów liczących na głosy miejscowej ludności. Przedłużająca się destabilizacja w regionie będzie także podkopywała zaufanie do rządu i partii Dostuma, wzmacniając pozycję talibów.

Przemysław Lesiński – analityk ds. Afganistanu w Ośrodku Badań Azji

¹ Dżonbesz-e Melli-je Eslami-je Afghanistan (Narodowy Islamski Front Afganistanu) reprezentuje przede wszystkim Uzbeków, natomiast walczy również o wpływy wśród mniejszości turkmeńskiej.

² Warto dodać, że w trakcie kampanii prezydenckiej w 2010 roku Aszraf Ghani, który startował wówczas jako przeciwnik prezydenta Hamida Karzaja, nazwał Dostuma „powszechnie znanym mordercą”.

³ Zarówno Mohammad Mohaqeq, jak i Atta Mohammad Nur byli wówczas de facto członkami rządu. Mohaqeq pozostaje do dzisiaj drugim zastępcą Szefa Egzekutywy Abdullaha Abdullaha, a Nur był wówczas gubernatorem prowincji Balch. W spotkaniach uczestniczył również Salahuddin Rabbani, pełniący do dzisiaj obowiązki ministra spraw zagranicznych.

⁴ Zabihullah Ihsah, *Plane carrying Dostum barred from landing in Balkh*, Pajhwok, 18.07.2017, <https://www.pajhwok.com/en/2017/07/18/plane-carrying-dostum-barred-landing-balkh> [dostęp: 12.08.2018].

⁵ W 2015 roku Dostum wyznaczył go na szefa policji w dystrykcie Qajsar.

⁶ Rahimullah jest bratem byłego szefa policji w prowincji Uruzgan – Matiullaha Chana. Mohammad Daud Mobarez w przeszłości był gubernatorem dystryktu w prowincji Farah, a jego syn szefem policji w tym samym regionie. Nader Szah jest starszym bratem posłanki do Wolesi Dżirgi z prowincji Badachschan – Fouzji Kufi i został również oskarżony o przemyt szmaragdów.

⁷ Po tygodniu rozmów prowadzonych przez wiceprezydenta Danesza zastąpił go minister pracy, spraw społecznych, męczenników oraz niepełnosprawnych – Faizullah Zaki. Warto zauważyć, że Zaki, w przeszłości bliski sojusznik Dostuma, najprawdopodobniej na własnej skórze doświadczył metod obchodzenia się przeciwnikami politycznymi przez wiceprezydenta, gdyż w 2006 roku miał zostać pobity przez jego ludzi. Za: Carlotta Gall, *Ethnic Uzbek Legislator Beaten, Afghans Confirm*, New York Times, 30.06.2006, <https://www.nytimes.com/2006/06/30/world/asia/30afghan.html> [dostęp: 11.08.2018].

⁸ Przy okazji powrotu wiceprezydenta Dostuma miał również miejsce zamach samobójczy przy wejściu na lotnisko, w wyniku którego zginęło 14 osób, a ok. 50 zostało rannych. Przyznało się do niego ugrupowanie ISKP (Islamic State Khorasan Province).

⁹ W Afganistanie kandydaci startują w wyborach prezydenckich w zespołach trzyosobowych, tj. prezydent oraz jego dwóch zastępców. Główny kandydat wybiera ich z innych mniejszości etnicznych, zwiększając tym samym swój potencjalny elektorat.

¹⁰ Wybory w 2009 roku zakończyły się w atmosferze skandalu. W pierwszej rundzie w pierwszych ogłoszonych wynikach zdecydowanie miał wygrać Hamid Karzaj, zdobywając 54 proc. głosów. Po licznych skargach i anulowaniu prawie miliona głosów okazało się, że konieczna jest druga runda, gdyż żadnego z kandydatów nie poparło ponad 50 proc. wyborców. Nie została ona jednak przeprowadzona, gdyż drugi w kolejności Abdullah Abdullah zrezygnował z udziału w niej, nie wierząc w możliwość przeprowadzenia transparentnych wyborów.

¹¹ Jest to dziewięć prowincji na 34 w całym Afganistanie. Są to: Farjab, Dżouzdzan, Tachar, Badachschan, Samangan, Sar-e Pol, Balch, Kunduz oraz Baghlan. Wyniki z pierwszej rundy: *Presidential Elections Final Results*, Independent Elections Commission, 15.05.2014, <http://www.iec.org.af/results/en/finalresults/presidentialbyprovince> [dostęp: 11.08.2018].

¹² Warto też zauważyć, że w niektórych z tych prowincji zespół Ghaniego mógł otrzymać głosy również od mniejszości hazarskiej. Na podstawie ogłoszonych na początku 2016 roku (czyli półtora roku po wyborach) ostatecznych wyników wyborów z 2014 roku.

Za: *Runoff Presidential Election Final Certified Results*, Independent Elections Commission, luty 2016, http://www.iec.org.af/results/en/final_runoff [dostęp: 16.08.2018].

¹³ Ponieważ w wyborach w 2014 r. doszło do licznych oszustw wyborczych, konieczne było ponowne przeprowadzenie rejestracji głosujących.

¹⁴ Uzbekowie stanowią większość w prowincji Farjab (ok. 57 proc.), gdzie zarejestrowało się do tej pory ponad 190 tys. potencjalnych wyborców, natomiast Turkmeni dominują w sąsiedniej prowincji Dżouzdżan (ok. 54 proc.), przy silnej mniejszości uzbeckiej (27 proc.) i 110 tys. zarejestrowanych. W innych prowincjach są mniej liczni niż pozostałe grupy etniczne: Tachar – 44 proc. Uzbeków (301 tys. zarejestrowanych), Sar-e Pol – 31 proc. Uzbeków (135 tys.), Samangan – 33 proc. Uzbeków (ok. 130 tys.), Badachschan 18 proc. (315 tys.), Balch ok. 10 proc. Uzbeków i 10 proc. Turkmenów (436 tys.). Prezydent Ghani w 2014 r. w drugiej rundzie wyborów najlepsze wyniki na północy Afganistanu osiągnął w Dżouzdżan – 80 proc. głosów, Farjab – 66 proc., Kunduz – 56 proc. i Sar-e Pol – 53 proc.

Dane o składzie etnicznym za: Obaid Ali, Thomas Ruttig, *Elections 2014 (22): How disenchantment with General Dostum split the Uzbek vote bank*, Afghanistan Analysts Network, 22.05.2018, <https://www.afghanistan-analysts.org/the-split-uzbek-vote-bank-disenchantment-with-general-dostum-spreads-from-his-party-to-the-electorate/> [dostęp: 16.08.2018].

Dane o liczbie zarejestrowanych za: Wpis Independent Elections Commission na portalu Facebook, 11.07.2018, <https://www.facebook.com/IECAfghanistanOfficial/posts/1876921418997349> [dostęp: 8.08.2018].

¹⁵ Chociaż w mniejszości uzbeckiej działają inne ugrupowania, jak na przykład założona w zeszłym roku partia Dżonbesz-e Nawin Afghanistan (Nowy Front Afganistanu), trudno ocenić jego realne wpływy. Ponadto w poprzednich wyborach część wyborców uzbeckich oddała głos na Abdullaha Abdullaha, pomimo że wśród jego zastępców nie było Uzbeka. Zdecydowaną dominację jednej partii widać również wśród Tadżyków, natomiast na przykład w mniejszości hazarskiej funkcjonują cztery stronnictwa wywodzące się w przeszłości z jednej partii Hezb-e Wahdat Eslami-je Afghanistan (Partia Jedności Islamskiej Afganistanu).

Umowa dotycząca wsparcia przemysłu zbrojeniowego IRI przez duchowieństwo

W dniu 1 lipca br. Ministerstwo Obrony i Logistyki Sił Zbrojnych IRI (MOLSZ) podpisało umowę o współpracy w dziedzinie obrony, technologii i nauki z zarządzaną przez duchowieństwo Organizacją Fundacji i Spraw Charytatywnych (OFSCCh). OFSCCh jest organem odpowiedzialnym za licencjonowanie, nadzór i zarządzanie mieniem uzyskanym przez darowizny (państwowe, prywatne) na cele dobroczynne oraz promocji wiary. Pozornie rolą OFSCCh jest jedynie promowanie wiary i zarządzanie przez fundacje majątkiem w interesie wiernych. W praktyce jednak jest to jeden z organów politycznych pomnażających kapitał i wpływy irańskiego duchowieństwa.

Zawarcie umowy między MOLSZ a OFSCCh jest wynikiem rozszerzenia interpretacji społecznej roli i celów fundacji dobroczynnych. Według obecnego rozumienia ich roli zaistniała konieczność zapewnienia bezpieczeństwa społeczności wiernych przy pomocy właśnie tego typu fundacji. Oznacza to, że darowizny mogą być przeznaczane (w różnych formach i schematach kooperacji między OFSCCh a fundatorem) na rozwój irańskiego przemysłu obronnego oraz powiązanych technologii.

Wzrastająca rola polityczna i gospodarcza OFSCCh wynika z irańskiej strategii bezpieczeństwa gospodarczego, która zakłada, że IRI nie może liczyć na przychyłność zagranicznych inwestorów i instytucji finansowych. Dla irańskiego przemysłu zbrojeniowego stwarza to wyjątkowe trudności w pozyskiwaniu technologii, które pozwoliłyby na poprawę zdolności modernizacyjnych i wytwórczych w zakładach produkcyjnych. Perspektywa przywrócenia sankcji przeciw IRI skłania do wniosku, że irańskie siły zbrojne będą prawdopodobnie dążyć do uzyskania od duchowieństwa jak największych środków, które dotychczas pozostawały poza zasięgiem wojska lub rządu. W związku z tym prawdopodobną wydaje się konkluzja, że OFSCCh będzie prowadzić w razie konieczności nawet kampanię „zbiórki powszechnej” na rzecz irańskiego wojska.

1 lipca br. Ministerstwo Obrony i Logistyki Sił Zbrojnych Islamskiej Republiki Iranu (MOLSZ) podpisało umowę o współpracy w dziedzinie obrony, technologii i nauki z zarządzaną przez duchowieństwo Organizacją Fundacji i Spraw Charytatywnych (OFSCCh)¹. OFSCCh jest organem odpowiedzialnym za licencjonowanie fundacji oraz nadzór i zarządzanie majątkiem (ruchomym, nieruchomym, pieniężnym) uzyskanym przez darowizny (państwowe, prywatne) na cele dobroczynne oraz promocji wiary. OFSCCh

przedstawia się przede wszystkim jako administrator majątku, na który składają się m.in. nieruchomości związane z kultem religijnym (np. meczety, mauzolea, obiekty turystyki religijnej). Dokładne i wiarygodne szacunki posiadanych i współposiadanych zasobów są jednak niedostępne. Kierownictwo OFSCh jest wyznaczane spośród duchownych przez najwyższego przywódcę Islamskiej Republiki Iranu (IRI) – ajatollaha Alego Chameneiego. Pozornie rolą OFSCh jest jedynie promowanie wiary i zarządzanie ofiarowanym na rzecz wiernych majątkiem. W praktyce jednak jest to jeden z organów politycznych pomnażających majątek i wpływy irańskiego duchowieństwa. Z uwagi na posiadane przez OFSCh zdolności polityczne i ekonomiczne, MOLSZ może oczekiwać pojawienia się realnych korzyści z tej współpracy.

Rola OFSCh i korzyści z umowy dla MOLSZ

Do niedawna rola OFSCh sprowadzała się przede wszystkim do gromadzenia i zarządzania zasobami (majątkiem, darowiznami) służącymi wspólnocie wiernych, a administrowanymi przez duchowieństwo². Nie jest to zatem prywatne mienie duchownych, ale takie, które ma we wspólnocie funkcję publiczną, czyli np.: meczet; przyległe tereny zielone; szkoła religijna; tereny rolne; młyny; zakłady przemysłowe; etc. Obecnie rola OFSCh przeszła ewolucję, dzięki której organizacja ta zaangażowała się we współpracę z szeregiem resortów i organizacji. OFSCh podpisała umowy o współpracy z m.in.: Ministerstwem Energii; Ministerstwem Zdrowia, Lecznictwa i Edukacji Medycznej; Ministerstwem Dróg i Rozwoju Urbanistycznego wraz z przynależącą do tego resortu Fundacją Mieszkalnictwa; Ministerstwem Edukacji i Rozwoju Naukowego; Ministerstwem Nauki, Badań i Technologii; Ministerstwem Kultury i Przewodnictwa Muzułmańskiego. Celem rozszerzenia współpracy OFSCh z tymi instytucjami jest promocja m.in. przekazywania darowizn na rzecz lub w celu powoływania dobroczynnych fundacji muzulmańskich oraz jako alternatywnej formy działalności gospodarczej.

Warunkiem ustanowienia licencjonowanej fundacji jest działalność statutowa, która mieści się w definicji realizacji interesu społecznego. Interes ten zaś musi się oczywiście zgadzać z obowiązującą doktryną ideologiczną IRI. Przykładowo sprzeciwu nie napotkałby statut fundacji, której celem jest niesienie pomocy materialnej uboższym muzulmanom, a najlepiej szyitom (również poza granicami IRI)³. Wydawane przez OFSCh podmiotom zainteresowanym współpracą publiczno-prywatną licencje pozwalają m.in. na ochronę zasobów przed opodatkowaniem (mimo utraty praw własności)⁴. Udział w partnerstwie celowym z fundacją pozwala składającemu darowiznę na niewielki udział w zyskach generowanych przez ofiarowane zasoby (mogą to być tereny rolne czy zakłady produkcji). Skala możliwości współpracy z OFSCh jest jednak znacznie szersza, szczególnie przy uwzględnieniu nieformalnych transakcji. Przykładowo majątny członek (osoba prawna lub

fizyczna) społeczności wiernych w Iranie mogłby ofiarować na rzecz fundacji celowej (choćby w zamian za protekcję polityczną swojej osoby lub innych przedsięwzięć) kosztowne wyposażenie laboratorium badawczego lub nieodpłatnie przyłączyć część swoich zasobów do partycypacji w projekcie (np. w zamian za uzyskanie licencji na inną działalność gospodarczą). Osoby fizyczne i prawne mogą także nabywać obligacje partycypacji fundacyjnej. OFSCh ma możliwość otrzymywania darowizn również z ramienia organów państwa. Władze IRI mogą bowiem – poprzez urząd najwyższego przywódcy – nadać np. nieruchomości w postaci posiadanej lub odzyskanej działki budowlanej. Sama OFSCh również zaangażowana jest w działalność gospodarczą (m.in. budownictwo) i przez to dysponuje zasobami generującymi przychody, co sprawia, że posiada także zdolności inwestycyjne. Nie bez znaczenia są również datki ze zbiórek, ponieważ jałmużna na cele dobroczynne, czyli ogólnie ujmując usługi społeczne (2,5 proc. rocznych dochodów) i datki na duchowieństwo (20 proc. rocznych dochodów) są w IRI zasadniczo obowiązkowe. Skala i możliwości odstępstw od uiszczania datków na duchowieństwo nie są jednak znane. Zważywszy na rolę polityczną OFSCh i możliwość uzyskania darowizny z ramienia przywództwa politycznego IRI należy uznać, że OFSCh może stanowić również część instrumentarium represji i zawłaszczania majątków porzuconych (ew. bankrutujących) lub odebranych od oponentów politycznych (szczególnie w wyniku szeroko rozumianych działań antykorupcyjnych).

Jednym z obszarów działalności gospodarczej OFSCh jest budownictwo – głównie społeczne, ale inwestycyjne nie jest wykluczone, o ile realizuje cel dobroczynny. Przykładowo przeniesienie zakładów produkcyjnych przemysłu obronnego (będące faktycznie w planach MOSZL) poza obszar miejski miasta stołecznego Teheranu mogłoby zaowocować przeznaczaniem opróżnionych działek na cele statutowe jednej z powiązanej z OFSCh fundacji, której działalność gospodarcza (lub wprost dobroczynna) ma wspierać przemysł obronny. Fundacja taka mogłaby bowiem zrealizować projekt budowy biurowców lub centrów handlowych, a zyski czerpane z wynajmu lub dzierżawy gruntu mogłyby być przeznaczane na cel statutowy, czyli również przemysłu obronnego. Jeśli zaszłaby konieczność akumulacji większych środków, to OFSCh prawdopodobnie mogłaby rozpocząć również kampanię, którą można byłoby określić jako „zbiórkę powszechną” na rzecz irańskiego przemysłu obronnego.

Wobec powyższego korzyści dla MOSZL ze współpracy z OFSCh są potencjalnie duże. Dla ich realizacji kluczowa jest nowa interpretacja społecznej roli i celów fundacji dobroczynnych (jednocześnie należy mieć na uwadze, że w IRI działalność gospodarcza fundacji religijnych jest tożsama z działalnością na rzecz pożytku publicznego, a zarazem działalność ta winna przynosić fundacji zyski, czyli działać w sposób komercyjny). Według rozszerzonej definicji istoty interesu społecznego i pożytku publicznego tego typu fundacje mogą dopomóc w zapewnieniu społeczności wiernych bezpieczeństwa również w aspekcie

militarnym. To zaś według nowej interpretacji najwyraźniej oznacza, że fundacje poprzez wspieranie przemysłu obronnego realizowałyby cel dobroczynny w ramach definicji interesu społecznego i pożytku publicznego, gdyż bezpieczeństwo jest postrzegane jako efekt świadczonej przez państwo usługi publicznej. OFSCh posiada znaczny zakres możliwości współtworzenia tego typu usługi z uwagi na szerokie zaangażowanie w sferze politycznej i gospodarczej.

W wymiarze politycznym współpraca OFSCh z MOSZL pozwala na uzyskanie przez MOSZL środków spoza budżetu IRI, co zwiększa elastyczność resortu obrony. Natomiast OFSCh dzięki kooperacji z MOSZL dodaje duchowieństwu więcej środków kontroli nad siłami zbrojnymi i współpracy z nimi.

Przyczyny zawarcia umowy

Zawarcie porozumienia między MOLSZ a OFSCh wynika z utrudnień spowalniających modernizację irańskiego przemysłu obronnego. Za problemy te odpowiada stan i struktura irańskiej gospodarki, sankcje oraz niesprzyjający klimat na arenie polityki międzynarodowej. Ponadto historia irańskiego przemysłu obronnego wskazuje na wysoki stopień rozbieżności między liczbą zakupionych systemów i transferowanych technologii. Zagraniczni partnerzy IRI najczęściej nie widzieli dla siebie korzyści z rozpowszechniania technologii. Od czasu rewolucji IRI była zmuszona do kompensacji swych możliwości poprzez czasochłonną i niepewną w efektach inżynierię wsteczną. Jednocześnie władze w Teheranie nie mogły liczyć nawet na kupno jakichkolwiek innych produktów niż te, które były ściśle powiązane z interesami państwa sprzedającego w regionie⁵. Z powodu tych uwarunkowań IRI ma obecnie bardzo ograniczone możliwości wytworzenia i pozyskania na rzecz przemysłu obronnego nowych (z punktu widzenia IRI) technologii, które podnosiłyby poziom zaawansowania produkcyjnego i modernizacyjnego.

Widmo powracających sankcji wymierzonych w irańską branżę węglowodorową i finansową stwarza warunki, w których oparcie się przemysłu obronnego wyłącznie na środkach przewidzianych w budżecie IRI jest ryzykowne. Choć środki zapewnione w budżecie na 2018/19 r. są niemal identycznej wysokości (w rialach) do kwoty przeznaczonej na rok ubiegły, to nie wiadomo jak będą się kształtowały przychody do budżetu IRI w najbliższej przyszłości⁶. Oprócz tego kurs riala w stosunku do dolara wciąż słabnie i w porównaniu do średniego kursu za rok ubiegły nastąpił spadek wartości o 30 proc. Ponadto „dedolaryzacja” irańskiej gospodarki w połączeniu z ograniczeniami w transakcjach w tej walucie wpływa niekorzystnie na rozwój handlu. Dodatkowo prognozy Międzynarodowego Funduszu Walutowego przewidują spadek realnego PKB do poziomu 4 proc. w 2018 r. (za 2017 r. miał on wynieść 4,3 proc.). Oznacza to, że ambitne plany modernizacji i rewitalizacji przemysłu obronnego IRI zarysowane przez

obecnego ministra obrony Amira Hatamiego w lipcu 2017 r. stoją pod znakiem zapytania. Wobec tego podpisanie umowy między MOSZL a OFSCh można z dużym prawdopodobieństwem potraktować jako jedną z prób władz IRI mającą na celu złagodzenie skutków: (1) ewentualnego spadku wpływów do budżetu z tytułu eksportu węglowodorów; (2) ograniczeń w handlu wynikających z „dedolaryzacji” irańskiej gospodarki.

Łukasz Przybyszewski – analityk ds. Iranu w Ośrodku Badań Azji

¹ Pers. *Sazeman-e Awghaf wa Amur-e Chejri-je* (سازمان اوقاف و امور خیریه); *Ministerstwo obrony i Organizacja Fundacji podpisały umowę o współpracy* (pers.), Mehr News Agency, 2.07.2018, <https://mehrnews.com/news/4336228> [dostęp: 18.07.2018].

² Obecnie trwa w IRI proces gromadzenia i analizy danych statystycznych nt. posiadanych przez duchowieństwo zasobów darowizn generujących przychody. *Rozpoczęcie największego projektu informacji statystycznej w Organizacji Fundacji o darowiznach w kraju* (pers.), Young Journalists Club, 17.07.2018, <https://www.yjc.ir/ooRh86> [dostęp: 18.07.2018].

³ W praktyce jednak działalność ta łączy się z ideologicznym promowaniem w regionie wzorca irańskiego systemu politycznego.

⁴ Należy mieć na uwadze, że obecna polityka władz IRI dąży do uszczelnienia systemu podatkowego, podwyższenia podatków (oraz ceł) i zmniejszenia ulg.

⁵ Przykładowo można się zastanawiać: czy pozyskany przez IRI od Rosji system S-300 ma chronić IRI czy inwestycje Rosji np. budowane w Buszehr reaktory.

⁶ *Ustawa o budżecie ogólnokrajowym na rok 1396* (pers.), Wydawnictwo Organizacji Planowania i Budżetu Kraju, <https://www.mporg.ir/FileSystem/View/File.aspx?FileId=4fffofae-4939-4f03-927a-00546f1cdc4c> s.42 [dostęp: 18.07.2018], *Ustawa o budżecie ogólnokrajowym na rok 1397* (pers.), Wydawnictwo Organizacji Planowania i Budżetu Kraju, <https://www.mporg.ir/FileSystem/View/File.aspx?FileId=747a8894-0590-4oba-bea8-a6b361880d34> s. 59 [dostęp 18.07.2018].

Wyniki i znaczenie wyborów parlamentarnych w Pakistanie

25 lipca 2018 r. w Pakistanie odbyły się wybory parlamentarne, podczas których wybrano zarówno posłów do niższej izby parlamentu związkowego, jak i posłów do zgromadzeń ustawodawczych prowincji. Zdecydowanym zwycięzcą okazała się partia Pakistan Tehreek-e-Insaf (PTI) pod wodzą Imrana Khana. PTI zabrakło 20 mandatów do samodzielnych rządów, ale utworzy rząd koalicyjny. Partia zwyciężyła po raz pierwszy i tym samym zakończył się okres niemal trzech dekad dominacji dwóch innych ugrupowań: Pakistan Muslim League-Nawaz (PML-N) i Pakistani Peoples Party (PPP). Mimo to nie dojdzie raczej do radykalnych zmian ani w polityce krajowej, ani zagranicznej Pakistanu.

W trakcie głosowania pojawiły się liczne doniesienia o oszustwach i ingerencjach, za którymi zapewne po części stało wojsko. Niemal wszystkie największe partie – poza PTI – twierdzą, że wybory zostały sfałszowane, ale zaakceptowały ich wynik. PTI jest natomiast zapewne w sojuszu z wojskiem, które najwyraźniej dążyło do spowodowania klęski dotychczas rządzącej PML-N. Oznacza to, że o ile ostatnie kilka lat stanowiło okres napięć między rządem a armią, o tyle nadchodzący okres będzie zapewne czasem ich współpracy.

Rząd Imrana Khana zapewne zachowa współpracę z USA, chociaż napięcia na linii Waszyngton-Islamabad będą nieuniknione. Być może dojdzie do osłabienia kooperacji w pewnych obszarach. Islamabad zapewne jednak za bardzo potrzebuje wsparcia USA, by ryzykować przesadne spory z Waszyngtonem, zaś Stany Zjednoczone potrzebują pomocy Pakistanu przynajmniej tak długo, jak długo będą zaangażowane w Afganistanie. Jeśli chodzi o stosunki z Pekinem, chociaż Imran Khan w przeszłości krytykował część chińskiego zaangażowania w Pakistanie, najpewniej jako premier będzie dalej rozwijał współpracę z ChRL.

Khan ewidentnie zbudował sojusz z częścią islamskich radykałów i konserwatystów i może to mieć znaczenie w polityce krajowej, ale nie powinno się to znacząco przełożyć na sytuację międzynarodową poza sąsiedztwem Pakistanu. Jego rząd może patrzeć co najmniej neutralnym okiem na radykalne organizacje kryjące się w Pakistanie, a działające w Indiach i Afganistanie. Nie będzie mieć jednak interesu w wspieraniu międzynarodowych, mających szerszy zasięg radykalnych organizacji islamskich (takich jak Al-Kaida czy tzw. Państwo Islamskie), bo ujawnienie współpracy rządu z nimi mogłoby to jeszcze bardziej skomplikować stosunki Pakistanu z USA i

państwami europejskimi. Z perspektywy zagrożenia terrorystycznego dla Europy rządy PTI nie powinny spowodować pogorszenia sytuacji.

Sytuacja przedwyborcza i przebieg wyborów

Chociaż wybory 2018 r. sygnalizują przedłużający się okres bez wojskowego zamachu stanu w Pakistanie, armia zachowuje znaczne wpływy polityczne i gospodarcze. Najwyraźniej próbowała wpłynąć również na wynik tego głosowania. Od 2013 r. Pakistanem rządziła partia PML-N i przez większość czasu premierem był jej niekwestionowany przywódca, Nawaz Sharif. Co najmniej od około połowy kadencji Sharifa coraz silniej zaznaczał się konflikt jego rządu z wpływową armią pakistańską. Warto także przypomnieć, że wcześniej, w 1999 r., generałowie pozbawili Sharifa władzy w wyniku zamachu stanu, a podczas kampanii wyborczej 2013 r. Sharif zapowiadał, że władzę wojska należy ograniczyć (choć niegdyś, w latach 80., kariera Sharifa rozwinęła się właśnie pod skrzydłami wojskowych, tak dzieje się to teraz z Imranem Khanem). Równocześnie rosnąca w siłę opozycyjna partia PTI nie tylko oskarżała premiera o korupcję, ale najwyraźniej weszła w pewnym momencie w skryty sojusz z wojskowymi, o czym mogą świadczyć chociażby liczne pozytywne wypowiedzi posłów PTI o wojsku i oficerów o PTI.

Równolegle nazwisko Sharifa i jego dzieci pojawiło się w 2016 r. przy okazji afery Panama Papers, przez co został on skazany przez Sąd Najwyższy i pozbawiony mandatu poselskiego. Musiał zatem zrezygnować ze stanowiska premiera i kandydowania w wyborach, a w trakcie kampanii wyborczej w 2018 r. został aresztowany (i pozostaje w więzieniu w chwili pisania tych słów). Chociaż zarzuty wobec Sharifa były najwyraźniej słuszne, nie da się ukryć, że ów ciąg wydarzeń bardzo osłabił rząd partii PML-N, a zatem był na rękę PTI i wojskowym. Partia Khana nie wygrała ani jednych wyborów krajowych od jej powstania w 1996 r. Mimo to on i jego ugrupowanie są często postrzegani jako ludzie nowi i przeciwni establishmentowi. Powszechnie uważa się, że PTI wspiera wielu młodych, chcących zmiany ludzi, a nacisk tej partii na zwalczanie korupcji zapewne dobrze połączył się z ujawnieniem oszustw podatkowych Nawaza Sharifa. W efekcie skandal wokół premiera stał się jedną z głównych spraw podnoszonych podczas kampanii wyborczej.

Okres przed kampanią był jednak także czasem nacisków na media i ich cenzury¹. Stąd ponownie pojawia się podejrzenie, że za cenzurą co najmniej częściowo stali wojskowi, co też otwarcie twierdziła część pakistańskich dziennikarzy. Do największej ilości incydentów doszło jednak w trakcie samego głosowania. W lokalach wyborczych rozstawiono żołnierzy, czego oficjalnym uzasadnieniem miało być dbanie o bezpieczeństwo, ale była to także sytuacja bez precedensu. Liczenie głosów i ogłoszenie ostatecznych wyników opóźniło się o całe dni, część urzędników sprawujących pieczę nad lokalami wyborczymi twierdzi, że wyproszono ich z lokali podczas liczenia, część twierdzi też, że nie wydano im formularza nr

45, na którym przedstawia się ilość głosów oddanych na poszczególnych kandydatów, ilość głosów nieważnych i podział głosujących w zależności od płci (zatem bez tego formularza urzędnicy nie mogli formalnie przekazać do komisji wyników wyborów)². Wątpliwości co do uczciwości przeprowadzenia wyborów wyraziły zaraz po ich zakończeniu Departament Stanu USA³ i Komisja Europejska (która wysłała na wybory swoich obserwatorów)⁴, ale przede wszystkim Komisja ds. Praw Człowieka w Pakistanie, która jeszcze przed wyborami przewidziała, że będą należeć do jednych z najbardziej zmanipulowanych od dawna⁵.

Główne partie, takie jak PPP, PML-N, a także niektóre mniejsze partie twierdzą, że wybory zostały sfałszowane i protestują przeciw ich wynikom. Z największych partii zaprzecza temu tylko PTI, której wynik jest najlepszy⁶.

Znaczenie wyborów dla kraju

Chociaż PPP i PML-N wraz z mniejszymi ugrupowaniami w chwili pisania tych słów wciąż kontestują wyniki wyborów, wydaje się oczywiste, że nie zostaną one powtórzone, a partie będą musiały zaakceptować ich wyniki i zasiąść w ławach opozycji (żadna z głównych partii nie zdecydowała się na bojkot wyrażony brakiem złożenia poselskiej przysięgi). Obecna sytuacja zatem uspokoi się z czasem i nie spowoduje politycznej niestabilności. Trudno natomiast na razie ocenić, czy w przyszłości fakt, że PTI potrzebuje wsparcia małych koalicjantów może zachwiać pozycją rządu.

Należy jednak odnotować, że Imran Khan – niegdyś uchodzący za liberalnego reprezentanta klas wyższych – stworzył w ostatnich latach wizerunek siebie jako głęboko wierzącego muzułmanina. Po dwóch rozwodach (jego pierwszą żoną była Brytyjka) poślubił niedawno Bushrę Manekę, która ma leczyć za pomocą wiary i którą określa jako swoją duchowną przewodniczkę (ale która równocześnie ma kontakty z siecią muzułmańskich duchownych i miała ich użyć dla partii męża w trakcie kampanii wyborczej⁷). Przemówił m.in. w obronie kontrowersyjnych praw o bluźnierstwie przeciw islamowi⁸. W pierwszej przemowie po wyborczym zwycięstwie Imran Khan stwierdził, że modelem ustroju jest dla niego państwo Medyna z okresu VII w.n.e.⁹ To sugerowałoby, że co najmniej część wyborców chce przekonać, że promowanym przez niego modelem jest tzw. „islamskie państwo dobrobytu”, czyli połączenie państwa religijnego z socjalnym.

Jego partia również zaczęła skręcać w tym ideologicznym kierunku. Kilka miesięcy temu rząd PTI w Chajber-Paszunchwie zdecydował o wsparciu finansowym dla sieci szkół koranicznych (madras) prowadzonych przez Samiego ul-Haqa, słynnego duchownego i polityka. W jego madrasach kształciło się wielu talibów i nazywany jest wręcz czasem „ojcem talibów”¹⁰. Wsparcie dla PTI w przynajmniej kilku okręgach wyborczych ogłosiła też radykalna sunnicka organizacja Ahl-e-Sunnat wa Jamat (ASWJ), uważana za ugrupowanie

terrorystyczne¹¹. Do PTI przyłączyli się również niektórzy islamscy radykałowie, tacy jak Amir Liaquat Hussain.

PTI i Imran Khan są przedstawiani przez ich zwolenników jako partia przeciwna establishmentowi, ale w praktyce mało wydaje się potwierdzać tę opinię. Poza silnymi przesłankami za tym, że stoi za nią wojsko, do partii dołączyło w ostatnim okresie wielu bogatych i wpływowych polityków, którzy dotąd należeli do innych ugrupowań¹². Część zaprzysiężonych przez Khana ministrów (siedmioro w dwudziestoosobowym gabinecie) to politycy, którzy piastowali już stanowiska ministerialne w okresie dyktatury generała Musharrafa (1999-2008)¹³. Nie należy zatem oczekiwać rewolucyjnych zmian, ani w kwestiach ustrojowych ani wiary. Akcenty religijne służyły przede wszystkim mobilizacji określonego elektoratu. Chociaż sam przebieg wyborów świadczy o słabości pakistańskiej demokracji, a rząd Khana może spowodować pewne przesunięcia akcentów w kierunku konserwatyizmu religijnego, PTI może także utrzymać wiele dotychczasowych kierunków działań. Z perspektywy europejskiej i amerykańskiej ta zmiana rządu nie stworzy zapewne znacznie większych wyzwań.

Międzynarodowe znaczenie wyborów

Zwycięstwo PTI nie powinno spowodować radykalnej zmiany polityki zagranicznej Pakistanu. Zapewne dojdzie raczej do pewnego przesunięcia akcentów, ale – jeśli nie zmieni się bardziej ogólna sytuacja międzynarodowa tudzież regionalna – Islamabad raczej nie zmieni swojej ogólnej postawy.

Stosunki z USA. Rząd w Islamabadzie zachowa zapewne współpracę z USA, chociaż, tak jak w ostatnich kilku latach, będzie ona wystawiona na ciągłe próby i spory. Część obserwatorów oczekuje, że Imran Khan jako premier będzie prowadził bardziej niezależną i odważną politykę względem USA, ale w rzeczywistości finansowe i polityczne wsparcie Waszyngtonu jest na tyle istotne dla Islamabadu, że zapewne w obecnym układzie żaden rząd Pakistanu nie zdecyduje się z niego zrezygnować. Khan będzie musiał jednak wziąć pod uwagę bezdyskusyjne atuty, którymi USA względem Pakistanu: dotychczasową pomoc finansową, ogromne zadłużenie Pakistanu w Międzynarodowym Funduszu Walutowym (nad którym Waszyngton ma w praktyce kontrolę), obecność wojskową USA w Afganistanie, a nawet wsparcie polityczne Amerykanów w niektórych kwestiach (np. możliwość mediuwania między Pakistanem a Indiami).

Z perspektywy Waszyngtonu można oczekiwać m.in. dalszej redukcji wsparcia finansowego Stanów Zjednoczonych dla Pakistanu, co też dokonywało się w ostatnich miesiącach. Pierwszego stycznia br. prezydent Trump zapowiedział zakończenie finansowania dla Pakistanu, który, według niego, dał Amerykanom tylko „kłamstwa i oszustwa”. Faktycznie,

jak wskazała m.in. sprawa bin Ladena, części pakistańskiego establishmentu zależy na tym, by Amerykanie na terenie Afganistanu i Pakistanu poszukiwali międzynarodowych terrorystów, ale by wszystkich nie znajdowali, gdyż tak długo jak ich poszukują, Pakistan jest nieodzownym sojusznikiem amerykańskich operacji i w zamian może liczyć m.in. na wsparcie materialne. Waszyngton zorientował się w tej grze Islamabadu, ale nie w pełni wyciągnął konsekwencje wobec swojego trudnego partnera. W ostatnich latach rozpoczęło się jednak stopniowe ograniczanie lub zawieszanie różnych form pomocy finansowej dla Pakistanu. W dwa tygodnie po pakistańskich wyborach agencja Reuters poinformowała również, że Waszyngton likwiduje szkolenia wojskowe dla pakistańskich oficerów¹⁴.

Równocześnie jednak, mimo natłoku dowodów świadczących przeciw postępowaniu pakistańskiego wojskowego establishmentu, Amerykanie wciąż potrzebują współpracować z Pakistanem, gdyż tam kryje się część przywództwa talibów afgańskich i przez Pakistan prowadzi najkrótsza droga lądowa do Afganistanu. Najważniejszym czynnikiem w stosunkach Islamabadu z Waszyngtonem wydaje się zatem nie to, kto rządzi w Pakistanie, ale jak długo Amerykanie pozostaną zaangażowani zbrojnie i politycznie w Afganistanie.

Stosunki z Chinami. Stosunek PTI i Imrana Khana do Chin, z początku sceptyczny, uległ ewolucji i wydaje się, że teraz partia jest nastawiona na rozwój stosunków z Pekinem. W trakcie rządów PTI w Chajber-Pasztunchwie Imran Khan wypowiadał się po części krytycznie o projektach China-Pakistan Economic Corridor (CPEC), wielkiego projektu Pekinu w Pakistanie, na który składa się głównie infrastruktura i strefy ekonomiczne. Później jednak Khan i regionalni przywódcy jego partii zapewniali, że ich krytyka nie była wymierzona w rząd pekiński¹⁵. Od tamtego czasu PTI wiele uczyniła, by przekonać Chiny o swoim pozytywnym stosunku do nich. Według specjalisty od stosunków ChRL-Pakistan A. Smalla również strona chińska przekonała się o konieczności współpracy z rządem Khana, choć oczywiście stanowisko Pekinu trudniej jest weryfikować¹⁶.

Khan jako premier będzie zatem zapewne podążał w kierunku, który z perspektywy Islamabadu wydaje się najbardziej naturalny: pogłębiania współpracy z Chinami. Już teraz Pekin jest najważniejszym sojusznikiem Islamabadu, a im mniej chętnie USA będą wspierać finansowo Pakistan, tym bardziej będzie on musiał polegać na ChRL. Nie można jednak wykluczyć, że na późniejszych stadiach rozwoju CPEC pojawia się większe kwestie sporne, które Imran Khan (a może następne rządy) będzie musiał podnieść. Już teraz w Pakistanie pojawiły się obawy o dumping¹⁷ i głosy o tym, że pakistańskie firmy nie mają takiego dostępu do tworzonych przez Chiny w Pakistanie stref ekonomicznych, jaki dano przedsiębiorstwom chińskim¹⁸. W przyszłości bez wątpienia pojawi się kwestia zadłużenia za realizację projektów CPEC.

Na styku stosunków z Chinami i z USA rząd w Islamabadzie niedługo będzie musiał zmierzyć się z kwestią zadłużenia w MFW, a potem także długów zaciągniętych w ChRL. Asad Umar, biznesmen i polityk PTI, który stał się ministrem finansów w rządzie Imrana Khana, zapowiada, że Pakistan potrzebuje pożyczyc 12 mld dolarów i że wkrótce w tej sprawie spotka się z reprezentantami MFW (całość zadłużenia zagranicznego Pakistanu miała do grudnia 2017 r. sięgać prawie 89 mld dolarów¹⁹, czyli 67,2% PKB). Sytuacja finansowa państwa jest bardzo zła, a zapożyczanie się za granicą było w przeszłości częstym rozwiązaniem rządu – byłby to już trzynasty raz, kiedy Pakistan zwraca się do MFW o pożyczkę²⁰. Przy innej okazji Umar stwierdził jednak, że dopiero zastanowi się, czy do końca września zwrócić się z tą sprawą do MFW czy do Chin²¹. Jednakże już teraz, po wyborach w Pakistanie, sekretarz stanu USA Mike Pompeo zapowiedział, że rząd USA nie chce, by przyszłe pożyczki Międzynarodowego Funduszu Walutowego zostały użyte na spłacanie przez Pakistan długów wobec Chin²² (Umar odpowiadał na to, że USA powinny najpierw zająć się swoim długiem w Chinach²³). Będą to zatem uzależnienia finansowe i polityczne zarazem, między którymi będzie musiał manewrować tak rząd Imrana Khana, jak i następne.

Stosunki z Indiami. Względem Indii generałom zależy na tym, by utrzymywać wizerunek tego kraju jako głównego zagrożenia dla Pakistanu, dzięki czemu armia pakistańska postrzegana jest jako nieodzowny obrońca, co stanowi uzasadnienie m.in. dla jej wysokiego finansowania. W tym sensie generałom nie zależy zapewne na rozwiązaniu sporów z Indiami, ale zazwyczaj nie dążą także do pełnego konfliktu z sąsiednim państwem. Chodzi raczej o utrzymywanie stanu napięć, ale bez przesadnej eskalacji – tym bardziej, że oba kraje mają arsenał nuklearny. Jednakże warto też przypomnieć, że w 1999 r. pakistańscy generałowie wszczęli wojnę z Indiami i dzięki temu mogli dokonać w swoim kraju przewrotu (i to w okresie, gdy oba państwa zaczęły dysponować bronią jądrową). Najprawdopodobniej jednak jakiegokolwiek szersza próba porozumienia z Nowym Delhi zostanie przez generałów zablokowana.

Stosunki z Afganistanem. Podobnie pakistańscy oficerowie uważają, że wspieranie talibów afgańskich, a szczególnie tzw. „siatki Haqqanich” pozwala Pakistanowi na utrzymywanie „strategicznej głębi”, czyli wpływów w Afganistanie. Islamabad będzie zatem dalej co najmniej przymykał oko na działania takich ugrupowań i utrzymywał, że dialog z talibami musi dokonywać się przy pośrednictwie Pakistańczyków. Taka postawa będzie dalej rzutować negatywnie na stosunki Pakistanu z Afganistanem i utrudni współpracę Pakistanu z USA. Ponadto Imran w ostatnich wypowiedziach na ten temat krytykował amerykańską politykę i wojnę w Afganistanie, siedem lat temu usprawiedliwił wojnę afgańskich talibów jako „świętą”²⁴, a także wzywał do dialogu pokojowego z afgańskimi i pakistańskimi talibami, ale jest to zdecydowanie za mało, by przewidywać jego przyszłą politykę względem Afganistanu²⁵.

Implikacje dla zagrożenia terrorystycznego. Rząd Imrana Khana może również patrzeć co najmniej neutralnym okiem na radykalne organizacje kryjące się w Pakistanie, a działające przeciw Indiom. Być może pod jego rządami osoby takie jak mieszkający w Pakistanie Hafeez Muhammad Saeed, przywódca organizacji niegdyś noszącej nazwę Lashkar-e-Tayyaba i oskarżanej o organizację zamachów w Indiach, będzie dalej cieszył się względną swobodą lub nawet większą niż obecnie. Czym innym jest jednak wspieranie lub ignorowanie talibów afgańskich czy pakistańskich organizacji radykalnych działających w indyjskim Kaszmirze, a czym innym ekstremistów islamskich działających poza regionem. Imran Khan nie będzie mieć jednak interesu we wspieraniu międzynarodowych, mających szerszy zasięg radykalnych organizacji islamskich (takich jak Al-Kaida czy tzw. Państwo Islamskie), bo ujawnienie współpracy rządu z nimi mogłoby to jeszcze bardziej skomplikować stosunki Pakistanu z USA i państwami europejskimi. Z perspektywy zagrożenia terrorystycznego dla Europy rządy PTI nie powinny spowodować pogorszenia sytuacji.

Krzysztof Iwanek – kierownik Ośrodka Badań Azji

¹ Więcej na te tematy napisano już w majowym biuletynie Ośrodka Badań Azji, por. „Cenzura mediów w Pakistanie a nadchodzące wybory”, s. 19-24.

Dobry przegląd cenzury mediów przed wyborami prezentuje również poniższy artykuł:

Mohammad Taqi, *Pakistan: An Election Heist and Beyond*, *The Wire*, 29.07.2018, <https://thewire.in/politics/pakistan-elections-imran-khan> [dostęp: 29.07.2018].

² W efekcie w trakcie ogłaszania wyborów Komisja Wyborcza Pakistanu w niektórych wypadkach publikowała dane zeskanowane ze zwykłych kartek z odręcznym pismem, nie z oficjalnych formularzy. Jednakże należy także zwrócić uwagę, że ostatecznie, po 2 tygodniach od wyborów (8 sierpnia), komisja udostępniła na swojej stronie skany formularzy 45 ze wszystkich okręgów.

³ Deklaracja Departamentu Stanu była powściągliwa i ogólna, ale wskazała m.in. na ograniczenie wolności słowa i zezwolenie na wzięcie udziału w wyborach osobnikom zaangażowanym w terroryzm (co z punktu widzenia Waszyngtonu jest jednym z ważniejszych czynników, istotniejszym niż dyktatorskie tendencje armii).

Por. U.S. Department of State, *Pakistan Election. Press Statement*, 27.06.2018, <https://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2018/07/284668.htm> [dostęp: 10.08.2018].

⁴ Wstępny raport komisji – końcowy nie jest jeszcze dostępny nie wskazał bezpośrednio na armię i PTI, ale zwrócił uwagę na takie czynniki jak przedwyborcza cenzura mediów, którego rezultatem była też autocenzura, próby podważania pozycji rządzącej PML-N przez sprawy sądowe, przemoc w trakcie kampanii (szczególnie ataki terrorystyczne w Beludżystanie, za którymi stały radykalne organizacje, nie wojsko). Komisja zwróciła także uwagę, że tym razem porządku pilnowało 370 000 żołnierzy i że mieli oni w lokalach wyborczych uprawnienia urzędnicze (First Class Magistrate – co oznaczałoby np., że gdyby żołnierz stwierdził zakłócanie głosowania przez obywateli, mógłby nakazać ich zatrzymanie).

European Union Election Observation Mission, Islamic Republic of Pakistan, *Preliminary Statement*, 25.06.2018,

https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eom_pakistan_preliminary_statement_o.pdf [dostęp: 10.08.2018].

Komisja Wyborcza Pakistanu zaprzeczała jednak jakoby żołnierze mieli takie uprawnienia.

⁵ Ikram Junaidi, *HRCP pessimistic about free, fair election*, *Dawn*, 17.06.2018,

<https://www.dawn.com/news/1420583/hrcp-pessimistic-about-free-fair-election> [dostęp: 18.06.2018].

Ponadto w niektórych miastach, np. Karaczi i Lahaur, odnaleziono potem stopy formularzy wyborczych (na których głosy oddano m.in. na partię PPP), co sugeruje, że wyniesiono je z lokali.

Por. m.in. *Ballot papers found in Karachi, again*, *Dawn*, 3.08.2018,

<https://www.dawn.com/news/1424631> [dostęp: 4.08.2018].

i *Pakistan Election Results: Empty ballot boxes found by roadside in Karachi, Sialkot raise rigging suspicions*, FirstPost, 29.07.2018,

<https://www.firstpost.com/world/pakistan-election-results-empty-ballot-boxes-found-by-roadside-in-karachi-sialkot-raise-rigging-suspicions-4846401.html> [dostęp: 10.08.2018].

⁶ Zastanawiać może także bardzo wysoka ilość głosów uznanych za nieważne. Było ich 1,67 miliona na 53 miliony oddanych głosów. Dla pokazania proporcji można wskazać, że różnica w sumie uznanych głosów między partią z pierwszym a drugim wynikiem wyniosła dwa miliony głosów. Jako kontrargument można jednak zauważyć, że przy poprzednich wyborach wykazano 1,5 miliona nieważnych głosów. Wówczas to partia PTI twierdziła, że wybory były sfałszowane i długo przeciw temu protestowała.

ECP was involved in rigging 2013 general elections: Imran Khan, The Express Tribune, 11.05.2015,

<https://tribune.com.pk/story/884375/ecp-was-involved-in-rigging-2013-general-elections-imran-khan/> [dostęp: 10.08.2018].

Hasnat Malik, *Rigging investigations: Ex-election chief admits defying rules*, The Express Tribune, 9.05.2015

<https://tribune.com.pk/story/883439/rigging-investigations-ex-election-chief-admits-defying-rules/> [dostęp: 10.08.2018].

⁷ Suhail Warraich, *A veiled first lady with spiritual, political skills*, The News, 30.07.2018,

<https://www.thenews.com.pk/amp/348045-a-veiled-first-lady-with-spiritual-political-skills> [dostęp: 30.07.2018].

⁸ Madiha Afzal, *Did Pakistan's Imran Khan win a "dirty" election or a real mandate?*, Brookings, 27.07.2018

<https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2018/07/27/did-pakistans-imran-khan-win-a-dirty-election-or-a-real-mandate/> [dostęp: 27.07.2018].

⁹ M. Ziauddin, *Imran's vision of Pakistan*, The Express Tribune, 4.08.2018,

<https://tribune.com.pk/story/1773009/6-imrans-vision-pakistan/> [dostęp: 10.08.2018].

¹⁰ Ali Akbar, *KP govt to approve Rs277m grant for Darul Uloom Haqqania*, Dawn, 23.02.2018

<https://www.dawn.com/news/1391213> [dostęp: 26.02.2018].

PTI zawiązało też sojusz wyborczy z partią ul-Haqa, Jamiat Ulema-e-Islami. Należy jednak zaznaczyć, że jest to ugrupowanie bez większego znaczenia, a różne inne partie religijne, takie jak MMA czy Jamiat Ulema-e-Fazl, nie utworzyły sojuszu z PTI, rywalizowały z jej kandydatami i również zaprotestowały przeciw fałszowaniu wyborów.

¹¹ Tak stało się w okręgach NA-18, NA-21, NA-38, NA-42, NA-58, NA-74, NA-77, NA-80, NA-83, NA-89, NA-111, NA-112, NA-129, NA-118, NA-119, NA-139, NA-179, NA-185, NA-190, NA-196, NA-234, NA-235, NA-256, NA-258, PK-52, PP-9, PP-12, PP-13, PP-33, PP-62, PP-74, PP-75, PP-118, PP-119, PP-135, PP-142, PP-209, PP-262, PPP-296, PS-10, PS-18, PS-60, PS-83, PS-84, PS-85, PS-86, PK43 i PK44.

Arsalan Altaf, *PTI joins hands with cleric on US terror list*, The Express Tribune, 17.07.2018,

<https://tribune.com.pk/story/1760368/1-pti-joins-hands-cleric-us-terror-list/> [dostęp: 17.07.2018].

Należy jednak dodać, że organizacja tak, jak zresztą kilka innych, w przeszłości popierała m.in. partię PML-N i nawet w tych wyborach w niektórych wypadkach PML-N i ASWJ współpracowały, zatem sojusze głównych „świeckich” partii z radykałami islamskimi nie są w pakistańskiej polityce ani czymś nowym ani ograniczonym do PTI.

¹² Drazen Jorgic, *Political 'turncoats' boost Imran Khan's prospects in Pakistan poll*, Reuters, 11.07.2018,

<https://www.reuters.com/article/us-pakistan-politics-electables/political-turncoats-boost-imran-khans-prospects-in-pakistan-poll-idUSKBN1K120Y> [dostęp: 12.07.2018].

Patrz również następny przypis.

¹³ Pośród dotychczas zaprzysiężonych 20 ministrów tą siódmką, którą piastowała już stanowiska za dyktatury Musharrafa, są: (1) Makhdoom Khusro Bakhtiar (w 2018 r. przeszedł z PML-Q do PTI), (2) Shafqat Mahmood (niegdyś w PPP, w 2011 r. dołączył do PTI) (3) Noor-ul-Haq Qadri (niegdyś niezależny, potem dołączył do PTI), (4) Sheikh Rasheed Ahmad (Awami Muslim League), (5) Ghulam Sarwar Khan (przeszedł z PML-Q do PTI), (6) Zubaida Jalal Khan (Balochistan Awam Party) i (7) Abdul Razak Dawood.

Ponadto jeszcze dwóch obecnych ministrów miało wcześniej związki z Musharrafem: Fawad Chaudhary był jednym z sekretarzy partii generała za jego dyktatury, a Farogh Naseem był (po okresie dyktatury) prawnikiem broniącym Musharrafa.

¹⁴ Idrees Ali, Phil Stewart, *As Trump cracks down on Pakistan, U.S. cuts military training programs*, Reuters, 10.08.2018,

<https://www.reuters.com/article/us-pakistan-usa-military-exclusive/exclusive-as-trump-cracks-down-on-pakistan-u-s-cuts-military-training-programs-idUSKBN1KV166> [dostęp: 10.08.2018].

¹⁵ Khawar Ghumman, *Protests not against CPEC*, PTI chief assures Chinese envoy, Dawn, 19.10.2016
<https://www.dawn.com/news/1290877> [dostęp: 1.08.2018].

¹⁶ Andrew Small, *Buyer's Remorse, Pakistan's Elections and the Precarious Future of the China-Pakistan Economic Corridor*, War on the Rocks, 27.07.2018,
<https://warontherocks.com/2018/07/buyers-remorse-pakistans-elections-and-the-precarious-future-of-the-china-pakistan-economic-corridor/> [dostęp: 28.07.2018].

¹⁷ Bilal Hussain, *Businessmen fear dumping of Chinese goods under CPEC*, The Express Tribune, 2.05.2018,
<https://tribune.com.pk/story/1700182/2-industry-risk-businessmen-fear-dumping-chinese-goods-cpec/> [dostęp: 10.08.2018].

¹⁸ O wadze tych obaw świadczy fakt, że postanowiono im zaprzeczyć na oficjalnej stronie projektu CPEC:
<http://www.cpecinfo.com/news/cpec-an-inclusive-project-for-all-companies-including-pakistani-and-multinationals/NTY3OA==> [dostęp: 10.08.2018].

¹⁹ Shahbaz Rana, *Pakistan's external debt, liabilities touch \$89 billion*, The Express Tribune, 16.02.2018,
<https://tribune.com.pk/story/1636130/2-pakistans-external-debt-liabilities-touch-89-billion/> [dostęp: 10.08.2018].

²⁰ Aisha Ahmad, *Pakistan will be going to the IMF for the 13th time. Will PTI's Asad Umar fare better than past ministers?*, The Express Tribune, 6.08.2018,
<https://www.dawn.com/news/1425319> [dostęp: 7.08.2018].

²¹ Drazen Jorgic, Saad Sayeed, *Pakistan to decide on IMF or Chinese bailout by end of Sept - finance minister-in-waiting*, Reuters, 7.08.2018,
<https://uk.mobile.reuters.com/article/amp/idUKKBN1KS21C> [dostęp: 12.08.2018].

²² Khurram Hussain, *IMF and CPEC debts*, Dawn, 2.08.2018,
https://www.dawn.com/news/amp/1424401?__twitter_impression=true [dostęp: 12.08.2018].

²³ *In a surprise, PTI Finance Minister designate Asad Umer hits out at America*, The Times of Islamabad, 4.08.2018,
<https://timesofislamabad.com/04-Aug-2018/in-a-surprise-pti-finance-minister-designate-asad-umer-hits-out-at-america> [dostęp: 10.08.2018].

²⁴ John Boon, *Imran Khan says Taliban's 'holy war' in Afghanistan is justified by Islamic law*, The Guardian, 14.10.2012,
<https://www.theguardian.com/world/2012/oct/14/imran-khan-taliban-afghanistan-islam> [dostęp: 12.07.2018].

²⁵ Por. np. *President Ghani's dialogue offer to Afghan Taliban vindicated PTI's stance: Imran*, The Express Tribune, 1.03.2018,
<https://tribune.com.pk/story/1648226/1-president-ghanis-dialogue-offer-afghan-taliban-vindicated-ptis-stance-imran/> [dostęp: 10.08.2018].

Imran Khan ridicules Donald Trump's Afghanistan policy, The Indian Express, 22.08.2018,
<https://indianexpress.com/article/pakistan/pti-chief-lashes-out-at-us-for-trumps-remarks-says-pak-should-learn-never-to-fight-others-wars-4808513/> [dostęp: 10.08.2018].